

Pripravme dôstojné oslavy

Lýdia Kokavcová

Nerada parafrázujem klasikov, no výrok amerického básnika Williama Faulknera o tom, že „minulosť nikdy nie je mŕtva a nie je ani minulosť“ je dokonalý. Ved' si len spomeňme, ako sa nám pred vyše tridsiatimi rokmi zmenil svet. Dlhé desaťročia platné heslá zrazu neboli aktuálne, postupne sa odstraňovali sochy, pomníky, premenovávali sa ulice a parky. Vyhadzovali sa knihy a začali učiť celkom iné teórie o tom, ako by mal byť usporiadaný svet. Boli sme presvedčení, že teraz už bude všetko lepšie?

Faulkner nám hovorí, že každá minulosť sa objavuje v súčasnosti. Dejiny sú poháňané neustálym odhaľovaním dovtedy neznámych skutočností, prehodnocovaním a vynášaním nových súdov. Sú však dejinné udalosti, ktoré nestrácajú platnosť ani po dlhom čase.

S prichádzajúcou jarou sa v roku 1945 definitívne rozhodlo o tom, kto bude víťazom a kto porazeným v najväčšom ozbrojenom konflikte v dejinách ľudstva. Lídri mocností sa možno už pripravovali na delenie vplyvu, no v horách, dedinách a mestách to boli muži a ženy, jednotlivci, ktorí krok za krokom bojovali o víťazstvo. Mnohých stálo život. Ich obeť je jasná, jednoznačná a nepodlieha žiadnej historickej pochybnosti.

Naše hory, doliny a obce sú plné pamätníkov ľudom, ktorí nám vrátili mier. Nevieime im to oplatiť inak, ako si uctiť ich pamiatku. Vzhľadom na prebiehajúcu vojnu na Ukrajine sa môže zdať, že minulosť opäť treba prehodnocovať. V SZPB si ctíme historické fakty. Nezamieňame Červenú armádu za súčasné vojská Ruskej federácie, nevelebíme Putinov režim a k udalostiam na Ukrajine sme zaujali jednoznačný postoj. Klaniame sa padlým hrdinom, pretože vďaka nim sme tu my, naše deti a vnuci.

Nedajme sa odradiť, naše hodnoty antifašizmu a boja proti extrémizmu a agresii sú nemené. Nemajú žiadny ideologický prívlastok. Je to jednoduché: naša vďaka patrí všetkým bieloruským, kazašským, gruzinským, arménskym a pochopiteľne aj rumunským, ruským či ukrajinským vojakom, ktorí padli v druhej svetovej vojne. Samozrejme i príslušníkom 1. československého armádneho zboru a všetkým partizánom, ktorí im pomáhali brániť sa proti hitlerovskej agresii. Rovnako sme vďační západným spojencom, ved' prišli v pravý čas, aby pomohli ukončiť roky pretrvávajúcu tragédiu.

S prichádzajúcou jarou budú pribúdať oslavy ukončenia druhej svetovej vojny. Môžu mať rôznu podobu, či už sa počas prechádzky lesom pristavíme pri pomníku alebo sa zúčastníme organizovanej spomienky. Návštevy pamätníkov sú nielen tradičnou, ale aj spoločenskou udalosťou. Na chvíľu opúšťame pohodlie domova, stretávame sa s priateľmi a známymi, rozmýšľame a debatujeme.

Organizujme oslavy oslobodenia s hrdosťou a pietou, nenechajme si vziať motiváciu a presvedčenie. Mier nie je samozrejmosť.

Ako pred 78 rokmi partizáni, brodili sa teraz snehom a horami v okolí Čierneho Balogu účastníci Pochodu vďaka.

Pochod vďaka cez balocké čierne hory

Milan Kováčik, ZO SZPB Brezno 2

Foto: autor

Posledná nedela v januári patrí v Čiernom Balogu každoročne turistickému Pochodu vďaka. Účastníci tak prejavujú úctu tým, ktorí sa v nedelu poobede 28. januára 1945 zo zbraňou v ruke postavili proti nemeckej presile 700-členého práporu Wehrmachtu, ustupujúcemu horami po prehratej bitke v chotári Klenovca.

Zachrániť svoju dedinu a rodiny sa rozhodlo okolo päťdesiat obrancov z radov povstaleckých vojakov a partizánov z obce. Podporil ich aj asi päťnásťčlenný partizánsky oddiel vedený Ukrajincom Nikolajom Radulom.

Bojovali pri splne mesiaca

Predvoj Nemcov najmä vďaka momentu prekvapenia odrazili. Paľba

ich prikovala o zem. Na lúke ich však ostalo veľa mŕtvych. Ostatní mimo dostrelu utekali späť do hôr, ktorými prechádzali do ďalších dolín, no všade ich odrazili. Za tuhej zimy, ale pri splne mesiaca sa bojovalo celú noc. Bránila sa už celá dedina. V pondelok predobedom okolo 11. hodiny do obce vstúpila Červená armáda, ktorá zavŕšila víťazstvo.

Udalosti v Čiernom Balogu počas SNP a tento boj, v ktorom domáci obrancovia nečakali len na pomoc zvonka, ale pred katastrofou sa bránili vlastnými silami, inšpirovali spisovateľa Petra Jilemnického k napísaniu románu *Kronika*. Krst jeho knihy sa uskutočnil v roku 1947, už v novopostavenom Kultúrnom dome. Stihol ho ešte v roku 1946 naprojektovať slávny architekt Dušan Jurkovič. Na krste dostala obec čestný prívlastok *Povstalecká obec Čierny Balog*.

Rekordný počet účastníkov

V nedeľu ráno 29. januára 2023 sa okolité stráne príťažlivo beleli, snehu bolo nezvykle veľa. Počasie zvýšilo nároky na organizátorov, ktorí museli pripraviť trať nielen pre lyžiarov. Nuž a po troch rokoch pandemických obmedzení turisticky naladení jednotlivci cítili nevyhnutnosť vyraziť do prírody a súčasne vzdať úctu osloboditeľom.

Počet účastníkov na začiatku pochodu pri partizánskom cintoríne Pod Skalicom sme odhadovali na tri stovky. Teda rekord. Rátame všetkých, ktorí prišli tromi plnými autobusmi alebo pricestovali inak. Nápor na prepravu osôb sa začal pred obecným úradom.

Čestné salvy na partizánskom cintoríne

Prvý autobus vyštartoval okolo 9.30 a viezlo sa v ňom najmä okolo tridsať

(Pokračovanie na str. 2)

Pamätník má byť na očiach

Lýdia Kokavcová

Foto: autorka

Možno sa to niekomu bude zdať nelogické, ak povie, že na vojenskom cintoríne to žije. Pre obyvateľov Liptovského Mikuláša je však pamätník Háj Nicovô a jeho okolie vychádzkovým, športovým a turistickým cieľom. Mesto sa tak vracia k pôvodnej myšlienke vytvorenia lesoparku, kde sa stretávajú ľudia každého veku a popri voľnočasových aktivitách tu spoznávajú históriu.

Boje o Liptovský Mikuláš boli druhými najkrvavejšími na Slovensku, krutejšie boli už len tie počas Karpatko-duklianskej operácie. Kľúčovými bodmi nemeckej obrany boli kóty 748 Háje a 729 Nicovô. Kto ich ovládal, mal kontrolu nad mestom a prístupmi do neho. Pahorok, ktorý je od mesta vzdialený niečo vyše troch kilometrov, poskytuje výhľad na veľkú časť Liptovskej kotliny. Pri dobrom počasí vidno aj Chočské vrchy či Západné Tatry, nádherný býva výhľad na Kriváň. Cintorín je v lesnom prostredí, popri ňom vedie regionálna cyklistic-

ká trasa, miesto často navštevujú školské zájazdy, pozostali, turisti aj kolektívy SZPB.

Pamätník spolu s cintorínom je najväčším pohrebiskom československých vojakov na Slovensku. Je tu 1415 hrobov príslušníkov 1. československého armádneho zboru, partizánov a vojakov povstaleckej 1. československej armády na Slovensku, exhumovaných v oblastiach Liptovského Hrádku, Liptovského Mikuláša, Ružomberka a Dolného Kubína.

Zmena za pol milióna

„Raz sa tu fotografovali novomanželia a vedľa stáli členovia klubu vojenských výsadkárov. Jeden z nich strčil neveste do ruky repliku samopal, vraj aby mala netradičnú fotku,“ začína rozprávanie predseda ObčV SZPB Liptovský Mikuláš Ján Martinko. Páči sa mu, že na cintoríne je živo, no prijal by dôstojné oplotenie a správcu, ktorý by denne areál navštevoval. „Pozrite, vojakovi na súsosí chýba pažba samopal. Drevené časti oplotenia sú vytrhané, niekto s nimi asi podkúril,“ ukazuje prejavy vandalizmu.

Areál cintorína nedávno zmenil svoju podobu. Kedysi tu

(Pokračovanie na str. 3)

Pochod vďaka cez balocké čierne hory

(Dokončenie zo str. 1)

žien a chlapov v uniformách povstaleckých vojakov, Červenej armády, ale aj partizánov. Patrili ku Klubu vojenskej histórie Tyrnau, priviedol ich predseda Tibor Devát. Autobus sa musel obrátiť ešte raz. Autobusový spoj Brezno – Lom nad Rimavicou bol už od Brezna taký preplnený, že serpentínový stupák za Čiernym Balogom s úzkosťou prežíval nielen jeho šofér, ale aj cestujúci.

Je potešiteľné, že účastníci pochodu už od jeho začiatku mohli medzi sebou privítať vzácných hostí, predsedu SZPB Pavla Sečkára a podpredsedu

ústrednej rady, nášho rodáka Jozefa Ťažkého.

Partizánsky cintorín sa nachádza pod hlavnou cestou, teda Pod Skalicom. Našlo v ňom svoj hrob 23 partizánov a 16-ročná partizánka Kamila Šagy z ukrajinského mesta Ovruch, kde hrdinsky zahynul kpt. Ján Nálepka. Tu sa uskutočnil prvý pietny akt so salvami. O privítanie sa prihovormi postarali novozvolený starosta obce Michal Vetrák a Pavol Sečkár.

Najmladší mal dva a pol roka

Všetci spoločne sme sa peši presúvali horami a dlhou doli-

nou Brôtovo zo desať kilometrov k osade Dobroč, kde stojí v doline Páleníčnô Pamätník obranných bojov a smrteľne ranenému guľometčíkovi Jozefovi Schönovi.

Nasledoval druhý pietny akt s prihovormi starostu obce a predsedu SZPB, tiež sprevádzaný salvami príslušníkov KVH. Neďaleko horela Vatra oslobodenia, okolo nej tradične zanôtil najprv harmonikár a pridali sa speváci partizánskou *Tichá noc, tmavá noc* a domácou hymnickou piesňou *Cez balocké čierne hory*.

Organizátori vyhodnotili, že najstarším účastníkom tohtoroč-

ného pochodu bol 83-ročný Jozef Pančík, ktorý nechýbal ani na jednom zo všetkých doterajších 48 ročníkov. Najmladšieho, dva a polročného Oliverka Kováčika doviezli na sánkach. Striedavo ich

ťahali jeho rodičia a starí rodičia.

Prítomní sa lúčili v družnej atmosfére, uvažujúc o tom, či sa podarí zorganizovať jubilejný 50. ročník *Pochodu vďaka* a ako by sme ho mali osláviť. Verme, že zdraví rozum zvíťazi. Preto dovidenia v nedeľu 28. januára 2024.

(medzitulky red. Bojovník)

Nástup pred Partizánskym cintorínom.

Vzdali sme úctu obetiam Krvavej nedele

Lubomír Jančo,
podpredseda OblV SZPB Žiar nad Hronom
Foto: Karol Seget

Počasiu na strednom Pohroní bolo v nedeľu 22. januára 2023 mimoriadne nepriaznivé, no ani zďaleka také hrozivé ako spomienka na udalosť pred 78 rokmi. Vypálenie obcí Klak a Ostrý Grúň patrí k najtemnejším udalostiam slovenskej histórie.

Aj tento rok si prišli obyvatelia Kľakovskej doliny, predstavitelia politického a kultúrneho života Banskobystrického kraja, okresov Žarnovica a Žiar nad Hronom a primátori Novej Bane a Žarnovice uctiť pamiatku 148 ľudí, ktorí boli v onen januárový deň, označovaný aj ako Krvavá nedeľa, brutálne zavraždení.

V rozpore s vývojom nášho národa

Prítomným sa najprv v Ostrom Grúni prihovorel starosta obce Ján Adamov, po ňom nasledoval prejav predsedu SZPB Pavla Sečkára. „Začiatkom roka 1945 existovala súvislá partizánska oblasť na západnom brehu Hrona. Operovala tu Brigáda kapitána Nálepku, Horno-

Spolu 64 sviečok v tvare srdiečka zapálili deti aj dospelí na pamiatku 64 obetí masakry v Ostrom Grúni.

nitrianska partizánska brigáda pod velením Františka Hagaru, Brigáda Jána Žižku a ďalšie. Táto činnosť sa zameriavala na pomoc oslobodzovacím vojskám. Aktivity partizánskeho hnutia vyvolala intenzívne protipartizánske akcie hitlerovcov,“ osvetlil historické momenty predseda Sečkár. Odboj vznikol ako reakcia na fašistické smerovanie Slovenska „v rozpore s celou vývojovou líniou európskej kultúry, v rozpore s vývojom nášho národa“.

Za ministerstva obrany vystúpil generálny tajomník Služobného úradu Peter Kozák. Prítomní boli starostovia obce Skýcov a družobného mesta Napajedla z Českej republiky. História tohto česko-slovenského priateľstva siaha do čias po druhej svetovej vojne, keď tamojší občania vyhlásili zbierku na pomoc vypáleným obciam. V delegácii SZPB bol aj podpredseda ústrednej rady Jozef Ťažký a členovia oblastného výboru z Banskej Bystrice.

Pietne zhromaždenie pokračovalo v areáli pamätníka v Kľaku. Tam odzneli prihovory starostu Luboša Haringa, zástupcu ministerstva obrany, ako aj podpredsedu ÚR a predsedu OblV SZPB v Žiari nad Hronom Jaroslava Bul'ka. Na záver pietneho zhromaždenia v Ostrom Grúni predniesol modlitbu za umučených vikár Banskobystrickej diecézy Branislav Koppal.

Nacistom pomáhali slovenskí gardisti

Špeciálna vojenská jednotka Abwehrgruppe 218 s krycím názvom Edelweiss a pravdepodobne aj príslušníci trestaneckej jednotky Dirlwanger spolu so skupinou Heimatschutz a slovenskými prísluho-

mi z Hlinkovej gardy vtrhli skoro ráno najprv do Ostrého Grúňa a vzápätí do Kľaku.

Jednotka Edelweiss bola špeciálnym útvarom nemeckej armády. Okrem nemeckého, kozáckeho a kaukazského (moslimského) oddielu ju tvoril aj štvrtý oddiel v počte 130 mužov. Viedol ho bývalý povstalecký kapitán Ladislav Nižňanský. Po tom, ako ho Nemci zajali, bojoval po ich boku.

Prvým terčom nacistov bol dom Izidora Debnára. Ľudia ešte spali, keď ich vyťahovali z postelí a postupne strieľali. V Ostrom Grúni tak zavraždili 64 občanov, neraz boli iba postrelení a potom upálení zaživa. Oheň horel všade, keďže zámerom Nemcov bolo dediny kompletne vypáliť. To sa im aj podarilo. Po troch dňoch sa totiž do obce vrátili a vypálili aj zvyšných 112 domov, rovnako ako všetky samoty a senníky v doline. V Kľaku takto úplne zhorelo 132 domov a hospodárskych stavieb, obec vyrabovali a 84 ľudí zavraždili.

V predvečer 78. výročia Krvavej nedele na hrobe obetí v areáli pamätníka umučených občanov v Ostrom Grúni, časti obce Dolné dvory, občania spolu so svojimi deťmi zapálili srdiečko, ktoré tvorilo 64 sviečok. Presne toľko bolo zavraždených nevinných obyvateľov obce.

(Spracované na základe podkladov predsedu ZO SZPB v Ostrom Grúni Karola Segeta)

S ďalekou krajinou nás spája odboj

Martin Krno
Foto: Ladislav Skrak

Predseda Zväzu Pavol Sečkár prijal nového veľvyslanca Kazachskej republiky na Slovensku Toležana Barlybajeva. Na stretnutí sa zúčastnil aj podpredseda ÚR SZPB Jozef Ťažký, jej tajomník Viliam Longauer a moja maličkosť. Nadviazali sme tak na kontakty s jeho predchodcom Romanom Vassilenkom, ktorý sa nedávno stal námestníkom ministra zahraničných vecí. Pavol Sečkár hostovi priblížil našu organizáciu, jej postavenie v spoločnosti a prípravy na tohtoročný zjazd SZPB.

Prínos Kazachstanu k oslobodeniu Európy

Diplomat hovoril o prínose Kazachstanu k boju za oslo-

bodenie Európy spod fašizmu, pričom poukázal aj na hrdinské činy svojich rodákov v partizánskom hnutí a v bojoch na území ČSR. V tejto súvislosti sme ho informovali o možnostiach vyhľadávania vojenských hrobov a zisťovania mien padlých počas 2. svetovej vojny.

Kazachstan sa svojou rozlohou zaraďuje na 9. priečku svetového rebríčka, no túto stredoázijskú republiku obýva iba 19 miliónov obyvateľov. Ako pripomenul veľvyslanec Barlybajev, kedysi ju označovali za „laboratórium národov“, lebo okrem Kazachov tu bývali príslušníci až 120 národností, najmä Rusov, ale aj Ukrajincov, ktorých tam nechal presídliť ešte cár Peter Veľký, Stalin zase Poliakov zo západnej Ukrajiny, obyvateľov z pobalt-

ských a iných vtedajších sovietskych republík. Preto tu teraz pôsobia rozličné náboženské spoločenstvá, okrem moslimských a pravoslávnych aj rímskokatolícka cirkev, ktorá si v hlavnom meste Astane postavila najväčší kostol v Strednej Ázii.

Dohodli sme sa na spoločných akciách

V 2. svetovej vojne bojovalo okolo 1,2 milióna obyvateľov Kazachstanu, z toho približne polovica zahynula. Veľvyslanec starý otec z otcovej strany padol pri obrane Leningradu. Druhý starý otec sa prebil až do Berlína, odkiaľ ho prevelili do Mandžuska, kde bojoval proti japonským okupantom.

Aj preto sa Toležan Barlybajev, ktorý mimochodom vyštu-

doval históriu, zaujíma o vojenské dejiny minulého storočia. Dohodli sme sa, že usporiadame výstavy a okrúhle stoly v Bratislave a Banskej Bystrici,

kde pracuje ich honorárny konzul. Veľvyslanec si so záujmom v sprievode Ladislava Skraka prezrel expozíciu SZPB o dejinách slovenského odboja.

Stretnutie s kazašským veľvyslancom Toležanom Barlybajevom (štvrtý zľava), vľavo stojí jeho asistent.

Pamätník má byť na očiach

(Dokončenie zo str. 1)

boli typické hroby s malým náhrobným kameňom a obrubníkom. Vnútro boli vysypané štrkom, pomedzi kamienky vyrastala tráva. O takéto hrobové miesta sa však po roku 1989 nemal kto pravidelne starať. „Zapájali sme do prác seniorov, študentov a žiakov, no po krátkom čase vyzerali hroby opäť zanedbane,“ hovorí primátor Liptovského Mikuláša Ján Blcháč. Pritom hroby tvoria takmer polovicu areálu.

Primátor Ján Blcháč chce ďalšiu obnovu Hája-Nicovô.

Architekti prišli s myšlienkou, že hrob s obrubníkom nahradí malý náhrobok s menom. Keďže sa použili pôvodné náhrobné kamene, každý prešiel reštaurovaním, konzervovaním a antigranitovou úpravou. „Esteticky to vyzerá oveľa lepšie, v čase významných výročí dávame na každý kameň venček a v noci krásne žiari,“ približuje primátor.

Zmeny stáli pol milióna eur, vyčlenila ich ešte Pellegriniho vláda. „Minister Nad' na otvorení nového areálu v roku 2021 prisľúbil, že vyhlási výzvu a my sa budeme môcť prihlásiť s projektom ďalšej etapy obnovy. Mikulášsky okráslovací spolok tak urobil, no ministerstvo obrany rozhodlo, že sme neuspeli.“ Podľa Jána Blcháča treba ešte aspoň 200-tisíc eur, aby sa areál zrekonštruoval do akceptovateľnej podoby. Samotný podstavec pylónu totiž klesá nadol, travertín na bočných častiach sa drobí na kúsky.

Háj Nicovô nie je len pamätník a cintorín, ale aj športovo-rekreačná a oddychová zóna. Nie je to tak dávno, čo blízko areálu pamätníka otvorili bežecké trasy mikulášskych olympionikov Petry Vlhovej (3,3 km a prevýšenie 140 m) a Michala Martikána (5,3 km a prevýšenie 175 m).

Bude tu Národný vojenský cintorín?

Predseda ObľV SZPB Ján Martinko sa pristaví pri skupinke turistov. Prišli z východného Slovenska, zaujímajú ich dejiny. Podľa neho bývajú veľmi

Soche pri vstupe do areálu chýba pažba samopalu.

Oldřich Vaněk a Ján Martinko by uvítali, keby mal pamätník správcu.

úspešné napríklad rekonštrukcie bojov. Vďaka výhľadu do doliny sú veľmi názorné. „Páčia sa žiakom aj študentom. Používame farebné dymovnice, aby sme odlišili jedných vojakov od druhých.“

Historik Oldřich Vaněk konštatuje, že ešte aj dnes sa prihlasujú ľudia, ktorí hľadajú miesto posledného odpočinku svojich blízkych padlých v 2. svetovej vojne. „Jednej pani z Moskvy som pomohol zistiť, kde zahynul jej príbuzný. Napísala o tom dokonca článok do tamjších novin.“ Podľa historika je v archívoch stále ukrytých veľa faktov, ktoré sa oplatí prebádať.

Ešte v roku 2010 sa dohodlo, že v spolupráci so SZPB sa celonárodné oslavy ukončenia vojny budú každých päť rokov konať v Liptovskom Mikuláši. Mesto chce súčasne dosiahnuť, aby bol Háj Nicovô vyhlásený za národný vojenský cintorín. Znamenalo by to, že tu budú pochovaní aj tí, čo padli v službe v súčasnosti. Menší Pamätník novodobým veteránom už stojí pri vchode do hlavného areálu.

Cintoríny a pamätníky nemajú byť zakonzervovanými a odľahlými pietnymi miestami, práve naopak. Národná kultúrna pamiatka Háj Nicovô je všetkým na očiach – a tak je to dobre.

Odhalenie pamätníka: 9. mája 1961
Autori architektonického návrhu: Ing. arch. Ladislav Bauer, Ing. arch. Aladár Búzik, autormi súsoší boli akademickí sochári Alfonz Groma a Miroslav Ksandr
Obnova pamätníka: október 2021
Architekti: Karin Barényiová, Stanislav Barényi
Veľkosť areálu: 5 hektárov
Počet hrobových miest: 1 415

Pamätník je umiestnený na pahorku s výhľadom na mesto a okolie.

Sviečka pri každom hrobe horela aj na Deň vojnových veteránov.

Slovenský zväz protifašistických bojovníkov so sídlom Štúrova 14/8, 811 02 Bratislava – Staré Mesto

právna forma: občianske združenie IČO: 00177431

Vyzývame svojich členov, priateľov a sympatizantov, aby využili možnosť poukazania 2 % podielu zaplatenej dane z príjmov a poskytli tak podporu pre našu činnosť v roku 2023.

SZPB bol pre tento účel zaregistrovaný dňa 3.11.2022 do zoznamu prijímateľov 2 % z dane v Notárskom centrálnom registri (www.notar.sk) pod sp. zn. NCRIs36516/2022.

Aktuálne tlačivo vyhlásenia už s údajmi SZPB je možné stiahnuť zo stránky www.szpb.sk
Po vyplnení je tlačivo potrebné podať na daňovom úrade spolu s potvrdením o príjme, ktoré vystaví zamestnávateľ v prípade, ak ste zamestnancom do 30.4.2023.

Ak ste podnikateľ, podávate vyhlásenie k 2 % z dane priamo v daňovom priznaní do termínu podania daňového priznania na daňový úrad.

Za Váš príspevok a prejavenu dôveru vopred ďakujeme.

Ústredná rada SZPB

Kontakt: e-mail: ekonomka@szpb.sk

telefón: 0911 151 512

www.szpb.sk

Fámy o opätovnom obsadení Mikuláša

Oldřich Vaněk, historik

V tzv. ľudovom podaní sa často objavujú „zaručené“ správy o tom, ako to údajne v skutočnosti bolo. To platí aj o oslobodzovaní Liptovského Mikuláša pred 78 rokmi. Mesto sa vraj v marci 1945 dostalo znova do nemeckých rúk preto, lebo sa sovietski či československí vojaci opili v miestnom liehovare.

Na internete sa dajú ľahko nájsť rozličné akože zasvätené tvrdenia a zámerné dezinterpretácie. Napríklad takéto: „Dôvod na útok na mesto bol jednoduchý, v Liptovskom Mikuláši je likérka (t.j. tony a tony alkoholu), takže útok na mesto bol iba bojom o chlást.“

Naozaj za to mohol alkohol?

„Nemci ponechali zásoby nedotknuté a mesto vypratali, aby ho následným protiútokom do totálne ožratých jednotiek po niekoľkodňovom fláme získali s minimálnymi stratami a technikou späť. Červená armáda a české jednotky pri tomto protiútoky mali nemalé straty. Ústup – to bola panika, takže je asi jasné, ako sa s tým neozratí dôstojníci vysporadúvali.“ Alebo: „Tie oslobodzovacie boje trvali tak dlho z trošku iného dôvodu. Totiž spojenecké vojská sa vždy po dobytí kopca dostali len po likérku, kde sa speckovali do nemlehet a ráno, neschopní boja, boli zahananí naspäť za kopec...“

Toľko zaručené informácie od údajne vysoko erudovaných znalcov dejín, pred ktorými sa historická pravda krčí v kúte.

Výmysly šírili aj veteráni

Pomáhali tomu, žiaľ, aj neskoršie výpovede viacerých veteránov druhej svetovej vojny, ktorí generalizovali jednotlivé excesy. Vodič 5. delostreleckého pluku Rostislav Čech spomenul, že „vrazila pechota i neprechota do toho Mikuláša, oni tam Nemci asi schválne nechali nejaký lieh, ono sa to trošičku opilo. Potom (Nemci) obklúčili Mikuláš, a kto tam zostal... Niektorí utiekli, veľmi sa im to nepodarilo. Boli tam zbytočne zabíjati.“

Vila rodiny Štarkovcov bola umiestnená hneď pri likérke. Pochádza z 30. rokov minulého storočia.

foto: archív

Spojárka delostreleckého pluku 3. brigády desiatníčka Emílie Kyselová povedala, že „S Rusmi sme vychádzali dobre. Len pri Liptovskom Mikuláši sa dostali k alkoholu, trochu sa napili, začali strieľať a dosť nás vylakali. My sme mysleli, že sa pretrhol front!“

Obdobne si zaspomínal spojár, neskorší brigádny generál Václav Kuchynka: „Neskôr v Liptovskom Mikuláši našli naši vojaci továreň so zásobami marmelády a vína. Výbornú malinovú marmeládu sme jedli takto rukami a zapíjali to vínom.“

Alkohol sa na fronte koniec koncov oficiálne prideloval, ako spomínal čatár vo výslužbe Ján Jurčišin z Vagrince pri Svidníku: „Vojaci pechoty dostávali pred každým útokom po dva deci špiritusu. Niektorým čerstvým odvedencom sa od neho zatlmovalo v hlave, iní zaspávali, možno aj preto boli naše straty také veľké.“

Liehovar fungoval od 17. storočia

Aká bola realita? Liehovárníctvo má na Liptove dlhú tradíciu. Od stredoveku mali v Mikuláši právo na pálenie liehu a predaj nápojov iba feudálni zemepáni. V 17. storočí ho získala samospráva mestečka a v druhej polovici 19. storočia vznikli prvé súkromné liehovary a likérky.

Roku 1867 založil Armín Štark prvú súkromnú pálenicu v meste, ku ktorej v roku 1907 pribudli rafinéria liehu a elektrárňa. Firma sa premenovala na Starkovskú rafinériu liehu a elektrárňu. Po majiteľovej smrti a vzniku Československej

Areál likérky v Liptovskom Mikuláši sa nachádzal priamo v meste.

foto: archív

republiky sa firma premenovala na Štarkovskú rafinériu liehu, účastinnú spoločnosť, a od roku 1942 mal podnik názov Liptovská rafinéria liehu, účastinná spoločnosť.

Počas bojov o mesto však podnik nepracoval. Z pôvodných 18 zamestnancov postupne zostali len dvaja. V snahe zabrániť rabovaniu mohli iba zmiešať surový a čistý lieh, pretože liehovar stále strážišla vojenská jednotka a lieh nebolo možné ukryť, ako to predtým urobili s časťou strojného zariadenia podniku. Riaditeľom podniku bol jeho arizátor, ktorý pred príchodom oslobodzovacích vojsk ušiel spolu s Nemcami.

Inak, v Liptovskom sv. Mikuláši bolo pred vojnou niekoľko ďalších podnikov, ktoré vyrábali alebo skladovali liehoviny. Napr. firma Pavel Vozárik, výroba rumu a likérov, liehovín, sklad piva, veľkoobchod s vínom.

Prvá Liptovská továreň na likéry

Na námestí v bočných stavoch Maronovskej kúrie (v susedstve dnešného Múzea Janka Kráľa) bola Liptovská továreň na likéry. Bol to druhý, no nie posledný podnik v meste, ktorý sa zaoberal výrobou alkoholu. V roku 1904 ho založili bratia Rudolf a Adolf Steinovci pod názvom Prvá Liptovská továrna na likéry, Rudolf Stein a spol. Podnik vyrábala rum, borovičku, slivovicu a likéry.

V roku 1941 ho arizovalo združenie vlastníkov Čavoja – Gessay a spol. Inžiniera Eugena Steina, ktorý fabriku prevzal po otcovi, odvieklí do koncentračného tábora, zahynul na neznáмом mieste.

Aj tento podnik sa v marci 1945 údajne podieľal na páde mesta. Podobne ako spomínaného arizátora, aj ostatných spoločníkov firmy okrem Ar-

páda Gessaya ešte toho roku pre ich kolaboráciu s Nemcami označovali za národne nespohľadlivých.

Nemecké vojsko pred ústupom z mesta odviezlo približne 400 hektolitrov čistého a približne 200 hektolitrov surového liehu. Ďalších asi 3 500 odviezli alebo zničili nacisti po opätovnom obsadení mesta 11. marca 1945.

Jednotky Červenej armády liehovar obsadili 3. marca. „Spirnož zavod“ písomne vzal pod svoju ochranu npor. L. I. Bilič. Vojaci 1. čs. armádneho zboru liehovar obsadili 4. apríla. V tom čase bolo na sklade 802 hektolitrov surového liehu. Podnik prevádzku obnovil štrnásť dní po oslobodení mesta.

Namiesto januára marec

Ľudská pamäť je nespoľahlivá, stiera priestorové i časové údaje a vytvára tak legendy. Treba zdôrazniť, že počas bojov o Liptovský Mikuláš a jeho okolie zostali liehovary zatvorené. Pamätníci si udalosť z konca januára, keď mesto pevne ovládali nemecké sily, posunuli na marec.

Dokladá to aj denník Alojza Lutonského, v rokoch 1963 až 1969 riaditeľa Múzea Janka Kráľa. V tom čase býval na námestí v dome č. 1337, kde bola lekáreň Ferdinanda Balla, najstaršia v Liptovskom Mikuláši. Osobitne si všimnite dátum – v tom čase v meste nebolo po čs. a sovietskych vojakoch ešte ani vidu ani slychu!

„Pondelok 29. januára: Námestím sa hrnú tetky, dievky, chlapi i ženy s vedrami a kanvami. Všetko beží do Štarkovskej rafinérie, kde nemeckí vojaci vypúšťajú a rozdávaajú lieh. Pán Kráľ odcestoval... a rafinéria je napospas voľná. Kto prešiel v tom čase cez námestie, alebo v jeho blízkosti, tomu topánky bolo cítiť špiritusom.“

Utorok 30. januára: Zo Štar-

kovej rafinérie nosia už iba zvyšky liehu... Zato húfy ľudstva sa ženú do hassovskej fabríky.

Streda 31. januára: Dnes je strediskom útoku továreň na likéry v protejšej bráne. Márne rozháňajú davy ľudí, keď „ochrancí“ vedú prím. Demizóny, fľaše, čo sa i súdkov týka, všetko mizne na furmanských vozoch a saniach.“

Alkohol v Liptovskom Mikuláši teda rozhodne bol, nie však v takom rozsahu a v takom množstve, aby to znamenalo panický ústup z mesta.

Výroba opäť v plnom prúde

Ak budeme rešpektovať pravidlo, že počas boja jednou ulicou postupuje maximálne jedna rota – a tie mali v tom čase 25 až 28 mužov – môžeme konštatovať, že celkom isto sa časť vojakov opila. Určite to však nemalo vplyv na stratu mesta 10. marca 1945. Navyše, ako zaznamenal pamätník 31. januára, zo Štarkovskej rafinérie ľudia nosili už iba zvyšky liehu.

Bez povšimnutia však zostala skutočnosť, že na železničnej stanici v Liptovskom Mikuláši počas marcových bojov stálo niekoľko cisterien s rafinovaným liehom, ktoré Nemci nestihli odviezť. Z otvorov po streľách lieh voľne vytekal a niekoľko vojakov po jeho požití s ťažkými následkami vyradili z boja. Aj po nemeckom opätovnom dobytí mesta 11. marca to boli vojaci Wehrmachtu, ktorí umožnili obyvateľom, aby si odnášali lieh: „Piatok 16. marca: Zdenko o 18. hodine doniesol 16 litrov liehu z rafinérie...“

Po oslobodení mesta nariadil jeho veliteľ 10. apríla obnoviť výrobu v Štarkovskej rafinérii a spracovať cca 800 hektolitrov surového liehu pre potreby bojujúcich vojsk. Výrobu obnovili už 17. apríla. Asi 300 hektolitrov čistého liehu prevzali príslušné orgány Červenej armády.

Očarili ma tunajšie pomníky našim vojakom

Braňo Ondruš

Tretinu Slovenska oslobodili pred takmer osemdesiatimi rokmi vojaci Rumunskej kráľovskej armády. Nezabudli sme a nebudeme na to. Rumunsko navyše prešlo počas druhej svetovej vojny podobným vývojom ako Slovensko a spája nás aj početná slovenská menšina, ktorá žije na severozápade a juhozápade krajiny. Boj proti fašizmu v minulosti i prítomnosti bol prirodzenou témou na rozhovor s veľvyslanectvom Rumunska v SR Čälinom Fabianom.

Podobnosť vojnových dejín našich krajín je až zarážajúca. Naše štáty boli spojencami hitlerovského Nemecka, ale národné armády prispeli k zvrhnutiu fašistických režimov. Čo táto vojenská tradícia znamená pre súčasné Rumunsko?

História Rumunska je pretrhaná odporom voči okupácii. Tatárskej, tureckej, habsburskej a potom udalostami prvej a druhej svetovej vojny. Odpor Rumunskej kráľovskej armády má korene v dlhodobej tradícii. Áno, prešli sme komplikovaným vývojom a v momente, keď rumunská spoločnosť a kráľovský dvor zistili, že štát ide zlým smerom, rozhodli sa rázne otočiť kormidlo dejín. Odmietli sa podriaďovať cudzej mocnosti a obrátili sa proti hitlerovcom. Zapojenie kráľovskej armády do oslobodzovacích bojov proti nacistickému režimu bolo jej prirodzeným príspevkom do boja za slobodu a demokraciu. Podobne ako na Slovensku, aj u nás sú veteráni týchto bojov vážnymi ľuďmi a ich správanie sa je dodnes vzorom pre rumunskú armádu.

Pre novovznikajúcu demokratickú Slovenskú republiku bolo pred tridsiatimi rokmi dôležité prezentovať historickú diskontinuitu s vojnovým Slovenským štátom a naopak prihlásiť sa k antifašistickému odboju vrcholiacemu Povstaním. Ako túto časť svojej národnej histórie dnes vníma rumunský ľud?

Toto pre nás nie je citlivá záležitosť. Už komunistický režim zaujal k tejto historickej etape mimoriadne kritický postoj. A tak nasledujúce generácie nepochybujú, že rozhodnutie stať sa Hitlerovým spojencom predstavuje veľkú historickú chybu. Navyše je zrejmé, že to bolo veľmi izolované politické rozhodnutie, ktoré od začiatku rozdeľovalo kráľovský dvor a vládu, ako aj vládu a verejnosť. A proti neboli len ľavicové sily. Mnoho politických prúdov s tým nesúhlasilo od začiatku a okamžite vytvorili podzemné organizácie s kontaktmi najmä na Britániu. Takto pripravili pôdu pre následné „povsta-

Veľvyslanec Rumunska v SR Călin Fabian. foto: autor

nie“, ktoré sa neodohralo zo dňa na deň. Bol to dlhodobý pripravovaný proces, prirodzene akcelerovaný vývojom na fronte.

Na Slovensku považujeme za dôležité otvorene sa stavať k našej vojnových dejinách, SZPB považuje za kľúčové vzdelávanie mladej generácie. Na začiatku existencie samostatného štátu sme totiž čelili silným pokusom o revizionistický výklad fašistického režimu. Dnešné učebnice dejepisu jasne definujú režim i jeho predstaviteľov. Ako je to v Rumunsku?

Prešli sme veľmi podobným vývojom. Po štyridsiatich rokoch komunistického výkladu dejín, ktorý sa usiloval vymazať túto časť histórie, sme tiež čelili pokúšeniam odmietnuť všetko, čo prezentovali komunisti. Aj výklad národných dejín prešiel v poslednej dekáde minulého storočia takýmto vývojom.

Čiže rovnako ako na Slovensku.

Hoci súboj o prezentáciu dejinných udalostí nebude nikdy

Na základe iniciatívy miestnej ZO SZPB stojí v Španej Doline pomník pätnástim rumunským osloboditeľom. foto: Maroš Čupka

ukončený, dnes je aj výchova a vzdelávanie o období druhej svetovej vojny postavené na akceptovaní reality: vedenie štátu sa spojilo s Hitlerom, ktorý Antonescovi sľúbil návrat strategického východného územia. Ten kvôli svojej vojenskej výchove a pôsobeniu veril v hodnotu spojenectva a nedokázal racionálne vyhodnotiť či priznať, že sa obrátilo proti záujmom národa. Antonescu odmietal vidieť, čo Hitler stvárnil a priznať, že skôr či neskôr musí vojnu prehrať. Naše deti sa dnes učia, že vtedajší lídri zatiahli celé Rumunsko do hrozného spojenectva a na túto časť histórie nemôžeme byť hrdí. Toto presvedčenie predstavuje spoločenský konsenzus a odráža sa v učebniciach dejepisu.

Čelí aj dnešné Rumunsko nárastu popularity extrémnej pravice, ako je to viditeľné v západnej Európe a v posledných rokoch vlastne aj v postkomunistickej časti EÚ?

Nie je jednoduché sa k tomu vyjadriť, lebo zaradenie politickej strany medzi „extrémnu pravicu“ je niekedy komplikované. Niekedy to ešte viac vyprovokuje k skutočnému extrémistickému správaniu. Žijeme vo veľmi náročnej dobe, ktorá má mnohé negatívne ekonomické a sociálne dopady. A v takých chvíľach sa zdá byť najjednoduchšie vyvolať citlivosť na otázky národnej identity. Niektorí „extrémistickí“ politici to považujú len za jednoduchý spôsob, ako sa zviditeľniť. V niektorých krajinách sa ukázalo, že keď mali prebrať vládu zodpovednosť, nedokázali priniesť žiadne riešenie.

Čím sa rumunskí pravícovia extrémisti prezentujú?

V Rumunsku máme extrémistické politické sily, ktoré sa prezentujú ako ochrancovia tradičných hodnôt a národných tradícií. Citlivé pre nás je, že nemôžeme súhlasiť s ich pokusmi re-

Călin Fabian na rokovaní s ministrom vnútra Romanom Mikulcom. foto: MV SR

habilitovať fašistický režim, ale zároveň ani odmietnuť zachovanie národnej identity. Preto tieto sily nedokážete úplne zlikvidovať, ale je potrebné hľadať rovnováhu medzi tým, čo prezentuje národnú identitu a nebezpečenstvom revizionistického nacionalizmu. V 70. rokoch sa ktoréhosi čínskeho politika spýtali na jeho názor na francúzske revolúciu a on povedal, že ešte je priskoro seriózne ju vyhodnotiť. Možno aj my ešte stále potrebujeme čas na objektívne hodnotenie negatívnych etáp našej histórie, ktoré nemožno jednoducho odmietnuť.

Existuje v Rumunsku organizácia veteránov protifašistického boja z obdobia druhej svetovej vojny a udržiava túto demokratickú tradíciu?

Podobne ako na Slovensku takáto organizácia u nás vznikla krátko po vojne a od počiatku bola vplyvná. Jej členmi boli najmä vojaci, hoci vtedy sa ani v historickej súvislosti nesmel používať názov „kráľovská“ armáda. Po páde komunistického režimu sa jej členstvo rozšírilo o novodobých armádnych veteránov, čím sa do značnej miery zmenilo jej poslanie. Mám pocit, že dnes nie je taká viditeľná, ako SZPB na Slovensku.

Nakoľko je pre vás viditeľná propagácia prínosu rumunskej kráľovskej armády k oslobodeniu Slovenska? Mali by sme robiť viac?

Úprimne sa priznám, že som bol očarený, keď som začal svoju misiu tým, ako slovenskí predstavitelia, vaša organizácia, ale aj verejnosť z územia, kde naša armáda operovala, udržiavajú túto tradíciu. Prekvapený som navštívil desiatky miest s pomníkmi a pamätníkmi. Na niektoré som dokonca sprevádzal členov kráľovskej rodiny. Neďaleko jedného malého cintorína sme pozitívne šokovaní vo vstupnej hale základnej školy našli tabuľu s menami rumunských vojakov – osloboditeľov. A keďže ju deti vidia každý deň, je to výborný výchovný prostriedok. Bolo to veľmi pôsobivé.

Aktivity SZPB na školách sa sústreďujú na prezentáciu lokál-

nej vojnových dejín a protifašistického odboja a prezentáciu konkrétnych „živých“ príbehov. Deti a študenti si tak dokážu vytvoriť oveľa bližší vzťah k anti-fašistickej tradícii.

Považujem to za veľmi efektívny prístup. Hrdinovia histórie sa tak prirodzene a nie umelo stávajú súčasťou života dnešnej generácie, dedín, kde mladí žijú. Sú to ich hrdinovia. Jednoducho som naozaj ohromený, veľmi rád prijímam pozvania na takéto návštevy, obdivujem školské súťaže. Nemyslím si, že mojím poslaním je budovať politické vzťahy, nielen preto, že sú perfektne funkčné, ale členstvom v EÚ sa často odohrávajú na európskej úrovni. Moje poslanie preto vidím v prepájaní ľudí. Aj to „nešťastné“ obdobie našich národných dejín je skvelou príležitosťou na túto činnosť, pretože napokon skvelým spôsobom – bojom za slobodu – spojilo slovenský a rumunský ľud.

Považujete aj oslobodenie Slovenska Rumunskou kráľovskou armádou, príbehy vašich vojakov, ktorí sa na ňom zúčastnili a udržiavanie tejto tradície za dôležitý stavebný kameň dobrých vzťahov našich národov?

Prirodzene. A nielen na oficiálnej úrovni. Hoci na našom ministerstve máme oddelenie pre udržiavanie pomníkov rumunských vojakov v zahraničí, za základ považujem priame vzťahy ľudí, miestnych spoločenstiev. Máme spoločnú komisiu historikov, ktorí môžu prehĺbovať spoločné porozumenie histórie a objavovať jej nové momenty. A za dôležitý most medzi našimi národmi považujem slovenskú komunitu, národnostnú menšinu na juhozápade Rumunska. Títo ľudia hovoria prirodzene rumunsky a slovensky, čím odstraňujú dôležitú bariéru. Dva týždne predtým, než som začal misiu na Slovensku ma pozvali na podujatie Deň slovenského jazyka v rumunskom parlamente, kde sa prezentovali napríklad slovenské školy z Rumunska. Myslím si, že by sme týchto mladých ľudí mohli viac zapojiť do toho, čo nazývame občianskou diplomaciou.

Ďakujeme za rozhovor.

Hlasovanie (aj) o zrušení názvu Ulice Dr. Jozefa Tisu

Začiatkom februára poslanci Národnej rady SR hlasovali o novele zákona o obecnom zriadení. Predložil ju nezaradený poslanec Tomáš Valášek. Chcel presadiť, aby sa názov ulice alebo iného verejného priestranstva musel zmeniť, ak nesie pomenovanie po exponentoch zločineckých režimov. Takýto názov ulice je v súčasnosti platný, ak bola ulica alebo priestranstvo pomenované pred 1. decembrom 2020. V centre pozornosti je tak najmä stále existujúca Ulica Dr. Jozefa Tisu vo Varíne.

Novela zákona napokon neprešla. Nehlasovali za ňu ani poslanci strany Hlas-SD. Pýtali sme sa na dôvody, za poslanecký klub odpovedá Peter Kmec, člen Občianskeho združenia SZPB v Bratislave.

„Keby bol návrh na osobitný zákon Lex Tiso, určite by sme ho podporili. Návrh poslanca Tomáša Valáška však obsahoval také otvorenie zákona o nemorálnosti a protiprávnos-

ti komunistického systému, ktoré považujeme za kontroverzné. Znamená totiž, že ulicu alebo priestranstvo by sme mohli pomenovať po Gustávi Husákovi, lebo bol v Povstaní a bol väznený, ale ulica Alexandra Dubčeka by sa musela zrušiť. Rovnako by sme museli zrušiť. (Rovnako by sa muselo zrušiť pomenovanie priestranstva napríklad po Vladovi Clementisovi alebo Lacovi Novomeskom, pozn. red.)

Ak sa na tom dohodneme so SZPB, môžeme predložiť osobitný návrh zákona týkajúci sa osoby Jozefa Tisa. Iste sa o tom budeme rozprávať aj v rámci našej politickej strany, ja som za to. Na takéto rozhovory bude určite čas po voľbách, keď sa upokoja emócie. Boj proti fašizmu je jedným z našich hlavných pilierov, keďže náš program charakterizujeme ako proeurópsky, sociálny a protifašistický.“

(11)

Ulica Dr. Jozefa Tisu vo Varíne.

foto: Lýdia Kokavcová

Reakcia SZPB na slová ministra obrany v demisii

Uplynulý mesiac sa minister obrany v demisii Jaroslav Nad' vyjadroval vo viacerých médiách k oslavám, ktoré sa konali pri príležitosti oslobodenia mesta Poltár. Keďže jeho slová sa týkali aj SZPB, rozhodla sa Ústredná rada poslať mu obratom otvorený list. Prinášame ho v plnom znení.

Bratislava 18.1.2023

Vážený pán minister obrany Jaroslav Nad',

dovoľte mi na úvod tohto otvoreného listu skonštatovať, že Slovenský zväz protifašistických bojovníkov (ďalej len SZPB) je mimoriadne pobúrený Vašimi vyjadreniami v uplynulých dňoch. Dehonestovali ste prácu našich členov, sympatizantov a antifašistickej verejnosti. Vaše vulgárne slová pripisujeme Vašej stúpajúcej nervozite a prepracovanosti v pozícii člena nedávno odvolanej vlády.

V prvom rade Vám chcem pripomenúť fakt, že SZPB hneď na druhý deň po začatí ruskej invázie na Ukrajinu (t.j. 25. februára 2022) odsúdil počinanie vojsk Ruskej federácie v susednom štáte. Naša pozícia zostáva v tejto veci nemenná. Už vyše 75 rokov stavíme na hodnotách antifašizmu a pravdivom obraze historických udalostí. Našimi členmi boli a sú skutoční hrdinovia, ktorí vybojovali mier a slobodu a ich nasledovníci, priatelia sa s mnohými federáciami účastníkov odboja vo svete. Pozorne sledujeme súčasnú zahraničnopolitickú situáciu, no nebudeme pritom ignorovať historické fakty.

Spomínanú oslavu oslobodenia organizovalo Mesto Poltár a náš tamojší oblastný výbor bol na ňu pozvaný, rovnako ako boli pozvaní a zúčastnili sa jej napríklad prednostka okresného úradu alebo príslušníci Ozbrojených síl SR. Ako uvádza predse-

da nášho oblastného výboru Jozef Cerovský, na pozvánke nebol uvedený program a o tom, že sa bude hrať sovietska hymna, nikto z nás nevedel. Zdôrazňujem, že v Poltári sa uskutočnila oslava oslobodenia mesta a nikto tam žiadny súčasný režim nevelebil. Dátum oslobodenia si môžete overiť napríklad v Múzeu SNP, ktoré si ministerstvo obrany pod Vaším vedením zobralo pod svoju správu.

Ostro sa ohradujeme proti skutočnosti, že ste prítomnú verejnosť, ktorej súčasťou boli aj naši členovia, viackrát nazvali „hávedou“. Uisťujem Vás, že žiadna zo základných organizácií nikdy nepozvala na naše zhromaždenie fašistov a extrémistov, práve naopak, voči nim sa vyhraňujeme.

V SZPB si uvedomujeme, že už desiatky rokov sme významnou spoločensko-politickou organizáciou, ktorá sa prezentuje na verejnosti za účasti mnohých občanov. Aj preto sme pod stálym drobnohľadom. Odmietame však vytkanie predvolebného politického kapitálu na úkor našich členov. Väžený pán minister, ako jediný ústavný činiteľ v ponovembrovej histórii dehonestujete antifašistov. Veríme, že ako verejne aktívny činiteľ upustíte od ďalšieho podobného znevažovania práce členov SZPB a mnohých antifašisticky zmýšľajúcich ľudí. Okrem polarizácie spoločnosti takto vytvárate priestor pre trestnoprávnu rovinu.

S pozdravom

Ing. Pavol Sečkář, PhD.
predseda SZPB

Trpasličí pomník na stiesnenom mieste

Martin Krno

Foto: autor

Pomník neznámeho vojaka mal byť úplne inde, hlas odborníkov zanikol. Tak znie názov článku na titulnej strane mesačníka Bratislavské noviny č. 1/2023. Konečne nie je Bojovník jediným periodikom, ktorý zaujal kritický postoj k tomu, čo vzniklo pod taktovkou ministra obrany Jaroslava Nád'a (OLaNO) na Rázusovom námestí.

Citujeme z textu: „Lokalita, kde vznikol protokolárny Hrob neznámeho vojaka, je problematická. Jeho odhalenie minulý mesiac (5. 12. 2022) bolo veľkou slávou, viacerí sa však pýtajú: Prečo je dôstojný pamätník na takom nedôstojnom mieste?... Ukázalo sa to už v deň jeho odhalenia, keď počas pietneho aktu ukladania ostatkov neznámeho vojaka z Karpatsko-duklianskej operácie hromotala o pár metrov ďalej električka, hučali autá.“

Zlikvidovali kvetinové záhony a časť parčíka

Viacerých občanov pobúrilo, že nešetrným umiestnením nového pomníka sa narušila estetika dunajského nábrežia, zlik-

vidovala sa zeleň, kvetinové kruhy a viaceré časti príhľadného parčíka priamo pod oknami ministerstva životného prostredia.

Riaditeľ Mestského ústavu ochrany pamiatok Ivo Štassel, ktorý bol členom pracovnej skupiny vytvorenej k tejto problematike, zaujal tvrdší názor aj voči samotnému projektu: „Máme trpasličí pomník na rušnom a stiesnenom mieste.“ Vysvetľuje, že po niekoľkoročnom hľadaní optimálneho miesta odborníkmi a po konzultáciách s protokolármi ústredných štátnych orgánov vybrali najvhodnejšiu lokalitu v parčíku pri Úrade vlády. To, že sa tam pomník neocitol, „majú na svedomí vtedajší staromestskí poslanci, ktorí proti tomu zo

záhadných dôvodov intenzívne protestovali“.

Názory odborníkov boli odstavené

Pripomenieme, že sa najviac proti pôvodnému návrhu ohradili zástupcovia OLaNO. Nové miesto neďaleko Reduty vybrala úradujúca starostka Starého Mesta Zuzana Aufrichtová (OLaNO) údajne z pragmatic-

kých dôvodov, o ktorých sa Ivo Štassel, ako uviedol, nechcel rozpisovať: „Upozorňovali sme, že to miesto je absolútne nevhodné na pomník takého dôležitého rangu... Nič nepomohlo, odborníci boli odstavení.“

Jedným z vysvetlení tzv. pragmatických dôvodov je ten, že Hegerova vláda zrazu presunula 820-tisíc eur, ktoré na realizáciu projektu vyčlenil ešte

Pellegriniho kabinet, z pokladnice Magistrátu hlavného mesta SR na účet Starého Mesta a dosiaľ mnohí krúčia hlavou, ako sa taký tučný balík peňazí Aufrichtovej, ktorá vo vlnajších voľbách prepadla, podarilo minúť. Asi nie náhodou sa na pietnom akte 5. decembra nezúčastnil bratislavský primátor Matúš Vallo, ktorý nekandidoval za OLaNO.

Pre pomník neznámeho vojaka na dunajskom nábreží bola odstránená zeleň a časť parčíka.

Záhada jednej fotografie

Ján Rohár

Pred Vianocami, presne 22. decembra 2022 sme si všimli, že oficiálny profil Ozbrojených síl SR uverejnil na sociálnej sieti Instagram zvláštnu fotografiu. Zachytáva troch pravdepodobne ukrajinských vojakov a jeden z nich má na ramene nášivku patriacu 3. tankovej brigáde SS – Totenkopf. Fotografia bola súčasťou príspevku s viacerými fotografiami, ktoré zobrazujú spoluprácu slovenských ozbrojených síl s ukrajinskou armádou.

Už samotný takýto znak na vojenskej uniforme je znepokojujúci. Chceli sme preto vedieť detaily, teda kde bola fotografia vyhotovená, či to nemohlo byť aj na území Slovenska počas niektorého z medzinárodných cvičení.

Obrátili sme sa na hovorcú OS SR plk. Štefana Zemanoviča. Potvrdil, že fotografia bola uverejnená na oficiálnom účte OS SR, no približne po hodine bola stiahnutá. „My keď sme si to všimli, tak asi do hodiny sme to dali preč,“ povedal Zemanovič v telefonickom rozhovore, no k pôvodu fotografie sa vyjadriť nevedel. Podobné fotografie údajne prichádzajú anonymizované, a preto môžu pochádzať z ktoréhokoľvek cvičenia aj v rámci iných krajín. Nevylúčil možnosť, že fotografia vznikla na Slovensku, no vraj to nepredpokladá, pretože ktorýkoľvek zahraničný vojak, ktorý sa zúčastní na cvičení na Slovensku, prechádza lustráciou vojenského

spravodajstva. Takýto postup je však určite bežný pre všetky krajiny, v ktorých prebiehajú cvičenia – a napriek tomu sa prinajmenšom na jednom z nich zúčastnil vojak otvorene sympatizujúci s nacistickou ideológiou. Možno pritom považovať za veľkú náhodu, že záber práve na tohto vojaka sa dostal až do oficiálnych databáz fotografií z medzinárodných cvičení s ukrajinskými vojakmi.

Zadržanie na hraniciach

Lustrácie však niekedy zlyhajú, vieme to prinajmenšom vďaka jednému medializovanému prípadu. V októbri 2022 sa na Slovensku konalo medzinárodné cvičenie European Shield 2022 aj za účasti príslušníkov ukrajinských ozbrojených síl. Na hraniciach Slovenska s Ukrajinou vtedy na základe medzinárodného zatykača zadržala slovenská polícia jedného z účastníkov cvičenia, Alberta Zubrilina. Podľa informácií Denníka N išlo o občana

na Ruskej federácii, no zároveň o príslušníka ukrajinskej armády a člena neonacistickej ukrajinskej organizácie Pravý sektor. Obvineného vzali do väzby, kde sa nachádza dodnes. Ako uviedla hovorkyňa Krajského súdu v Košiciach Anna Pančúrová, „obvinený Albert Z. mal byť na medzinárodný zoznam hľadáných osôb zaradený 20. augusta 2021, pričom trestného činu vydierevania sa mal dopustiť v období od mája 2017 do septembra 2017 v Moskve“.

Ďalšie otázky bez odpovede

Aj vďaka tejto skúsenosti nemožno vylúčiť, že niektorý Zubrilov „kolega“ z Pravého sektora sa zúčastnil spomínaného cvičenia European Shield 2022. Preto sme sa opäť, tentoraz písomne obrátili na hovorcú OS SR, ako aj hovorkyňu Ministerstva obrany SR. Spýtali sme sa na účasť príslušníkov Pravého sektora na cvičení European Shield 2022 a na presný zdroj fotografie z účtu OS SR na Instagrame. Administrátor siete ho musí poznať, respektíve vedieť rozlíšiť, či je zo Slovenska alebo zo zahraničnej databázy. Nehovoriac o tom, že podľa autorského zákona musí mať každá fotografia uvedený zdroj. Zaujímalo nás aj, ako slovenské orgány postupujú.

Ukrajinský vojak s nášivkou SS.

zdroj: Instagram OS SR

Ak sa takýto prípad na cvičení na Slovensku stal, išlo by totiž o trestný čin extrémizmu.

Na tieto otázky sme však ani po urgencii nedostali do redakč-

nej uzávierky odpovede. Požiadali sme o ne teda formou infožiadosti, na ktorú musí každý štátny orgán odpovedať do 30 pracovných dní.

Nemecký fašizmus vznikol pred 90 rokmi

Ulrich Schneider, generálny tajomník Medzinárodnej federácie účastníkov odboja (FIR)

Odovzdanie moci Hitlerovej vláde sa udia- lo 30. januára 1933. Vytvorili sa podmienky na nastolenie fašistickej vlády v Nemecku, ktorá vyvrcholila expanzívnu vojnou a vyvraždením miliónov ľudí v koncentračných a vyhladzovacích táboroch.

V predchádzajúcich rokoch sa Hitler považoval za „operačnú náhodu dejín“ a termín „prevzatie moci“ signalizoval, že 30. január nastal akosi „osudovo“. Tým sa potlačilo poznanie, ktoré spoločenské sily mali záujem na nastolení fašistickej vlády. Boli to vplyvné skupiny spoločenských elít – pravicové strany, veľkopodnikatelia

a bankári, veľkostatkári, akademici, cirkvi, predstavitelia armády. Mali záujem na transformácii Weimarskej republiky v zmysle autoritatívneho antiparlamentného systému vládnutia. Rozhodli sa pre najreakčnejší variant buržoáznej vlády, ktorý sa mal realizovať práve vymenovaním Hitlerovej vlády 30. januára 1933.

Ríšsky prezident Paul von Hindenburg vydal tzv. mimoriadne dekréty, ktoré uvoľnili cestu pre zákaz zhromažďovania, zákaz vydávania novín a zatýkanie politických oponentov. Zároveň bol 4. februára rozpustený Ríšsky snem. Až do nových volieb, ktoré sa konali už za nezákonných podmienok, fungovala Hitlerova vláda bez parlamentnej kontroly. SA, SS a Stahlhelm sa používali ako „pomocná polícia“. Rozšírenie štátneho perzekučného aparátu vytvorilo nástroje na teror najmä proti robotníckemu hnutiu, odborom a kultúrnym organizáciám. Teror v podobe desiatich tisícok zatknutých sa začal po zinscenovanom požiari Reichstagu 27. februára 1933. Začiatkom apríla sa uskutočnili prvé štátom organizované akcie proti Židom.

Vzostup AfD a relativizovanie minulosti

FIR však pripomína aj skutočnosť, že nemeckí antifašisti varovali pred fašistickým barbarstvom už pred rokom 1933. Napriek prenasledovaniu sa v rokoch 1933 až 1945 mnoho žien a mužov s rizikom ohrozenia slobody, zdravia či dokonca

Nemecký Reichstag začal horieť v noci z 27. na 28. februára 1933.

foto: archiv

života postavilo za antifašistické presvedčenie, za tých, ktorí boli prenasledovaní z politických alebo rasových dôvodov, a proti príprave vojny. Sú slávou nemeckých dejín.

Tí, ktorí si dnes pripomínajú odovzdanie moci nacistickej vláde, si nepamínajú len historickú udalosť. Aj dnes sa vynára otázka, ako sa mocní politicky a hospodársky vysporiadajú s demokratickými parlamentnými princípmi. Politický vzostup Alternatívy pre Nemecko (AfD) a jej pokusy relativizovať nacistické zločiny jasne ukazujú, že spomienka na 30. január 1933 nie je len historickou otázkou. Obrana de-

mokratických a sociálnych slobôd v Nemecku a Európe, ako aj sociálny odpor proti pravicovému vývoju, antidemokratickým a rasistickým tendenciám a politickým silám, ktoré propagujú túto formu fašistického krízového manažmentu a vládnutia, zostávajú aktuálne. Heslo antifašistov znie: Fašizmus nie je názor, ale zločin!

V zmysle odkazu preživších, ako sa nazýva prísaha väzňov z Buchenwaldu z 19. apríla 1945, FIR a jej členské zväzy pracujú aj deväťdesiat rokov po začiatku fašistickej vlády v Nemecku na zničení nacizmu aj s jeho koreňmi a budovaní nového sveta mieru a slobody.

Prezident Paul von Hindenburg menuje Hitlera za ríšskeho kancelára.

foto: archiv

Zámery a ciele banderovcov

Krátko po oslobodení Československa musela novobudovaná armáda čeliť agresii ozbrojených ukrajinských nacionalistických formácií. Tzv. banderovci k nám prenikali vo veľkých i malých skupinách s cieľom prebiť sa do amerických či britských okupačných zón v Nemecku a Rakúsku.

Skupina banderovcov na Slovensku v roku 1947.

Organizácia ukrajinských nacionalistov sa vytvorila vo Viedni roku 1929. Opierala sa o emigrantov žijúcich v Nemecku, ČSR a o časť ukrajinskej menšiny v Poľsku a Sovietskom zväze. K jej základným prejavom patrila fašizujúca národná koncepcia, antikomunizmus, antisovietizmus a hrubý antisemitizmus. Preto ju v ČSR zakázali. V tridsiatych rokoch organizovala teroristické akcie na území Poľska a ZSSR vrátane vražd popredných politikov aj vlastných umiernených členov.

Ukrajinskí nacionalisti sa dopúšťali masových i jednotlivých zločinov najmä na poľskom oby-

vateľstve, ale aj na Židoch, voľninských Čechoch a predstaviteľoch sovietskeho štátneho aparátu. Neskôr sa stali hlavnými spojencami nacistov v okupovanom Poľsku a na sovietskej Ukrajine.

Z Poľska sa presúvali na Slovensko

Po skončení vojny sa väčšina jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA) premiestnila do juhovýchodného Poľska, kde rozpútala teror proti štátnej moci. Operovali tam v sile päť- až šesťtisíc príslušníkov. Tamojšia vláda sa ich vyčiňaniu usilovala zabrániť vojensky a policajnými protiaktami. Riešila to aj núteným

presídlením ukrajinskej menšiny na západ krajiny, odkiaľ vystaňovali nemecké komunity.

Pod týmto tlakom sa viaceré jednotky UPA presúvali na Slovensko, kde ich zaznamenali prvýkrát 13. augusta 1945 pri Spišskej Starej Vsi a Medzilaborciach. Nasledovali správy o ďalších bandách. Jedna vylúpila 23. augusta obce Suchá a Príkra pri Svidníku. Banderovci tiež obsadili niekoľko dedín v okresoch Stropkov, Prešov, Giraltovce a postupovali smerom na Humenné až k hranici Zakarpatskej Ukrajiny.

V povojnovom období bola proti banderovcom k dispozícii len nedoplnená 10. divízia s veliteľstvom v Košiciach. Na rozkaz ministra národnej obrany Ludví-

ka Svobodu poslalo veliteľstvo Oblasť 4 na východné Slovensko ďalšie jednotky, ktoré neskôr doplnili o dve roty samopalníkov z Moravy.

Nové formácie proti teroristom

V spolupráci so ZNB a Červenu armádou sa podarilo do konca septembra 1945 banderovcov vytlačiť z československého územia a ich hlavné sily ustúpili späť do Poľska a na Ukrajinu. So vzrastajúcou intenzitou vojenských akcií banditi opäť prenikli do ČSR a pokračovali v bojoch smerom na rakúske a nemecké hranice.

K Medzilaborciam sa 10. júna 1947 dostala sotňa (rota) *Chromenko*. Koncom júna prenikla aj najnebezpečnejšia skupina *Burlak*. Severne od Medzilaboriec sa pohybovala málo monitorovaná sotňa *Kremeň*, ktorá mala vlast-

ný proviant, a preto nebola nútená lúpiť.

Z československej skupiny *Ocel'*, ktorá mala zaisťovať bezpečnosť hraníc, sa vytvorila špeciálna jednotka *Teplice*. Zapojila sa do stíhania teroristických skupín vo vnútrozemí. Jej veliteľom bol od júla do októbra 1947 generál Július Nosko.

Začiatkom júla pôsobilo na východnom Slovensku po príchode posíl už 4400 vojakov. Začalo pracovať výzvedné spravodajstvo a medzi obyvateľmi sa vytvorila sieť informátorov. Zabezpečenie akcií sa výrazne zlepšilo. Počet osôb bojujúcich proti banderovcom dosiahol 13. júla číslo 5640, z toho 1339 príslušníkov ZNB. Pod ich tlakom sa rozptýlili predovšetkým roty *Chromenko* a *Burlak*. Časti z nich sa premiestnili do Nízkyh Tatier a Slovenského rudohoria.

Banderovci, nástup do akcie.

Obete bojov a zapojenie partizánov

Banderovci šírili propagandu vo svoj prospech. Tvrdili, že bojujú proti komunistom a Židom, za slobodu samostatnej Ukrajiny a že ich podporujú Spojené štáty, ktoré mali údajne čoskoro vypovedať vojnu Sovietskemu zväzu.

Začiatkom júla 1947 sa rota *Chromenko* ocitla v prvých stretoch s československými ozbrojenými zložkami. V priestore Vernár boli *Chromenko* (vlastným menom Michail Duda) a jeho zástupca Lahodnyj ranení. Priamym bojom sa však táto rota vyhýbala a postupovala veľ-

mi rýchlo na západ. V noci organizovala prepady samot a malých dedín. Ich obyvateľom banderovci hrozili represáliami, ak im neposkytnú pomoc.

Rota *Burlak* vznikla vo východnom Poľsku v apríli 1945 a na naše územie prešla koncom júna 1947. Panovala v nej tvrdá dis-

ciplína, pritom išlo o najnebezpečnejšiu banderovskú skupinu, veľmi zákernú a krutú. V Poľsku bola trestnou jednotkou, plnila tam špinavé úlohy. *Burlaka* so zvyškom velenia jednotky napokon chytili 3. septembra. Vypovedal, že počítal s protikomunistickým zmýšľaním miestneho obyvateľstva aj armády, takže očakával ich pomoc. Nestalo sa tak.

Vojnoví zločinci sa objavili aj na Morave

V okolí osady Svätá Sidónia pri Vlárskom priesmyku uvideli 2. júla 1947 štyroch podozrivých mužov. Skupina úspešne prešla až k Vyškovu, kde jej členov pri ozbrojenej akcii zajali. V údolí potoka Rakovec pri prestrelke jedného z nich zabil, druhého zranil a neskôr chytili pri Jedovniciach. Zvyšní dvaja unikli.

Štyroch mužov odetých v uniformách a so samopalmi zbadali 6. júla občania v Nedachlebiciach. O deň neskôr sa objavili v obci Žltavá pri Zlíne. Súčasne svedkovia nahlásili výskyt deväťčlennej skupiny banderovcovv okolí Starého Hrozenkova

a 13. júla v lese pri Moravských Prusoch štyroch mužov, z ktorých dvaja mali byť odetí do uniform Wehrmachtu.

Pomohli aj skúsení partizáni

Vláda ČSR prijala 27. augusta 1947 ponuku partizánov, že sa do akcií proti banderovcom zapoja samostatne alebo spolu s vojenskými či policajnými jednotkami. Povolala dobrovoľníkov z ich radov na „mimoriadne cvičenie v zbrani na dobu 28 dní podľa §22 branného zákona“. Minister Ludvík Svoboda zapojenie partizánov neodporučil, no vláda o ňom rozhodla na návrh ministra vnútra Václava Noseka

a žiadosť predsedu Slovenského zboru poverenikov Gustáva Husáka i povereníka vnútra Mikuláša Ferjenčíka.

Ukrajinských zajatcov, medzi ktorými boli veliteľia sotní (*Burlak*, *Roman-Broděč*), príslušníci veliteľstva UPA (*Ženko*, *Zorian*) a funkcionári civilnej siete, vydali do Poľska. *Burlaka* (podľa obžaloby vypálil tridsaťpäť dedín, vraždil ženy aj deti) na jar roku 1949 odsúdili na smrť a popravili. Z veliteľov sotní sa dostal za hranice iba ťažko ranený *Chromenko*, ktorého pritom niesli na nosidlách zo stredného Slovenska až do Bavorska. V Sovietskom zväze operovala armáda a milície proti ozbrojeným formáciám ukrajinských nacionalistov až do roku 1955.

Príslušníci oddielu UPA v Karpatoch.

Uctievať Stepana Banderu? Určite nie.

Začiatkom januára sa v Lvove a ďalších mestách a obciach najmä na západnej Ukrajine konali tradičné oslavy na počesť „zbožšteného“ Stepana Banderu. Podľa neho premenúvajú námestia, ulice či iné lokality. Stavajú mu pomníky a likvidujú iné, ktoré pripomínajú obdobia, keď Ukrajina bola spojená s Ruskom – či už cárskym alebo sovietskym.

Stepan Andriyovych Bandera (narodený 1. januára 1909) bol jedným zo šiestich potomkov gréckokatolíckeho kňaza v obci Staryi Uhryniv v Ivano-Frankovskej oblasti na západnej Ukrajine. Išlo o územie patriace rakúske- mu mocnárstvu, po prvej svetovej vojne prešlo pod poľskú jurisdikciu. Matka zomrela na tuberkulózu v čase, keď mal Stepan trinásť rokov a študoval na gymnáziu v Stryji.

V roku 1929 sa zapojil do Hnutia ukrajinských nacionalistov (OUN). Mal organizačný a vodcovský talent. Čoskoro sa dostal na čelo tunajšej územnej organizácie a sledujúc svoj cieľ, samostatnú Ukrajinu, vytvoril podľa vzoru talianskych karbonárov skupinky teroristov, ktoré neváhali zabíjať ani poľské obyvateľstvo. Rovnako pristupovali k Ukrajincom, ktorí nesúhlasili s násilníkmi akciami OUN alebo sa len usilovali o kompromis s poľskými vládnucimi úradmi. Skupinky vytvárali všeobecné pocity strachu.

Atentát na ministra

Pre účasť na dokonanom atentáte na poľského ministra vnútra Bronisława Pierackého odsúdili Bandera v roku 1934 na trest smrti, nakoniec mu ho zmenili na doživotie. Vo väzení v Breste zostal do roku 1939. V čase vypuknutia sa mu vraj podarilo utiecť, no podľa niektorých zdrojov ho prepustili. Súčasní ukrajinskí nacionalisti zdôrazňujú variant úteku pred Červenou armádou, ktorá začala túto časť krajiny obsadzovať po 17. septembri 1939.

Bandera sa hneď postavil na čelo ukrajinských nacionalistov a v tle poľskej armády organizoval teroristické akcie, ktoré podporovali nacisti. Súčasťou boja boli aj vraždy poľských vojakov, aktivistov, miestnych predstaviteľov, ale aj mučenie a zabíjanie detí.

Po porážke Poľska úzko spolupracoval s nemeckými okupantmi. Jeho stúpenci, členovia OUN, sa tak stávali v Haliči predstaviteľmi nového nacistického režimu. Vykonávali tu súdnu a správnu moc, ozbrojený vyrážali do miest, ktoré pokladali za strediská odporu a v mnohých prípadoch pobili tunajšie poľské obyvateľstvo.

Banderovské ozbrojené oddiely často prechádzali hranice so ZSSR a terorizovali pohraničné kraje sovietskej Ukrajiny. Zapaľovali stohy, polia s obilím, kultúrne domy, budovy sovietskych a kolchozov. Zostávali za nimi desiatky mŕtvych. Sovietska moc často do boja nasadzovala armádu, podobal sa na skutočnú vojnu.

Zaskočili aj nemeckých nacistov

Na napadnutí ZSSR 22. júna 1941 sa zúčastnila aj OUN. Po dobytí Lvova vyhlásil Bandera 30. júna z veže miestnej radnice vytvorenie samostatného ukrajinského štátu, za prezidenta vybral dovtedy neznámeho Jaroslava Stecka. Požiadal Nemcov, aby súhlasili s vytvorením dočasnej vlády. Nacistické velenie bolo tým zaskočené.

Adolf Hitler mal totiž s Ukrajini-

Ukrajinská mládež pochoduje s obrazom Stepana Banderu.

nou iné plány. Bola „obilnicou Európy“, mala slúžiť na zásobovanie Tretej ríše. Po vojne sem chcel poslať státisíce nemeckých roľníkov a postupne vytlačiť ukrajinské obyvateľstvo. A tak čoskoro celé velenie OUN vrátane Banderu zadržali a odviezli do Berlína. Pretože odmietli odvolať vyhlásenie samostatnosti, transportovali ich do koncentračného tábora Sachsenhausen. Tam v zvláštnom, takmer luxusnom postavení prežili niekoľkých nasledujúcich rokov.

Ukrajinské nacionalistické hnutie však zatknutím najvyšších vodcov nezanklo. Sčasti pokračovalo v protinemeckom i protisovietskom (ako partizáni) zameraní, sčasti sa okupantom podriadilo a vykonávalo správnu a policajnú moc v obsadených oblastiach. Po bitke pri Stalingrade mnohí z nich prešli do Waffen SS. V roku 1943 vznikla ukrajinská povstalecká armáda (UPA), ktorá sa postupne zamerala najmä na boj so stúpenkami Sovietskeho zväzu a s poľskými ilegálnymi

bojovníkmi. UPA čoraz viac spolupracovala s Nemcami.

Boj proti Poľsku a ZSSR

Na jeseň 1944 Bandera nacisti prepustili na slobodu. Domnievali sa, že sa tak podarí odstrániť rozpory medzi jednotlivými veliteľmi a zlikvidovať „červené partizánske hnutie“. Zámer vytvoriť jednotné ozbrojené zoskupenie im síce nevyšiel, no boj ukrajinských nacionalistov proti tvoriacej sa poľskej Krajinskej armáde (Armia Krajowa) prinášal výsledky. Nacisti sa vo svojej „ústupovej taktike“ stále viac spoliehali na banderovcov, dokonca im dodávali zbraň. Podarilo sa im napríklad prepadnúť kolónu štábu veliteľa frontu Červenej armády generála Nikolaja F. Vatutina, ktorý bol vážne zranený a zakrátko zomrel.

Po skončení vojny Bandera utiekol do „mníchovského bezpečia“. V Bavorsku si v roku 1946 zriadil štáb, odkiaľ pokračoval v boji proti ZSSR a Poľsku. Riadil tamojšie ozbrojené

jednotky UPA aj s vedomím amerických okupačných orgánov.

Stepana Banderu zavraždil agent KGB, zhodou okolností Ukrajinec, Bohdan Stašinskij, a to pomocou kyanidu, ktorý mu vstrekol do tváre. Stalo sa tak 15. októbra 1959 vo vchode jeho domu na Kreittmayrstraße. Pochovali ho v Mníchove.

Prozápadný ukrajinský prezident Viktor A. Juščenko udelil 22. januára 2010 Banderovi titul Hrdina Ukrajiny. Nasledoval protest Centra Simona Wiesenthala, Študentskej únie francúzskych Židov a množstva demokratických inštitúcií, vrátane Európskeho parlamentu. Donecký okresný súd následne titul Banderovi zrušil. V apríli 2015 však ukrajinský parlament schválil zákon, ktorým jemu a ostatným členom UPA priznal štatút bojovníkov za slobodu a prezident Petro O. Porošenko ich dokonca označil za „příklad hrdinstva a vlastenectva na Ukrajine“.

(Medzititulky a krátenie red. Bojovník)

Pod vedením Banderu a jeho nasledovníkov vyvraždili na Volyňi vyše stotisíc Poliakov, niekoľko tisíc Čechov a Židov, v Lvovskej, Tarnopoľskej a Stanislavovskej oblasti sa uvádza ďalších dvestotisíc zabíjaných. Len v Lvove v júli 1941 pri „očiste“ fyzicky zlikvidovali viac ako osemtisíc Rusov, Poliakov, Židov a ukrajinských komunistov, ženy a deti nevynímajúc.

Po porážke Nemcov pri Stalingrade sa velenie UPA rozhodlo vziať osud do vlastných rúk a etnicky vyčistiť Volyň. Došlo k masakru v Parosli, po ktorom nasledovali ďalšie prípady v obciach, ktoré obývali Poliáci.

V júli 1943 nabral masaker na obrátkach, začal sa tzv. krvavou nedeľou (11. júla) a trval sedem dní. Počas neho banderovci napadli 530 poľských dedín, osád a statkov, brutálne zavraždili okolo 17 000 civilistov. V auguste pokračovala UPA v ďalších 85 obciach. V dedine Ostrówki napr. zlikvidovala 483 ľudí vrátane 246 detí. Poľskí historici zhromaždili mnoho dôkazov o banderovských zločinoch na neukrajinskom obyvateľstve. Išlo o vtĺkanie dlhých klinčov do hlavy, skalpovanie, rozbíjanie lebiek tupou stranou sekery, vylúpnutie jedného alebo oboch očí, odrezanie nosa, podrezanie krku nožom či kosákom, pribíjanie obetí na vráta, a podobne.

Dnes obhajujú Stepana Banderu jeho obdivovatelia tým, že v čase, keď sa toto všetko dialo, sedel v koncentračnom tábore. Lenže so spomínaným vraždením a krutými metódami mrženia začali jeho stúpenci už pred júlom 1941 a pokračovali v nich aj po tom, čo sa koncom roku 1944 opäť postavil do čela hnutia.

Slávnostný pochod Ukrajincov pred nemeckými okupantmi v Stanislawe, dnes Ivano-Frankovsk, október 1941.

Maršalka neviditeľnej vojny

Stanislav Mičev, historik

V lete 1942, keď sa východný front neúprosne približoval k Volge, dostalo sovietske velenie správy, že na území, ktoré obsadil nepriateľ, vypukla epidémia cholery. Bolo leto, teplo a vyše tridsať stupňov a navôkol desaťtisíce mŕtvych ľudí a zvierat. Ideálne podmienky na šírenie infekcie.

Úloha znela, nedopustiť šírenie choroby na sovietske vojsko a obyvateľstvo, ktoré zostalo v Stalingrade. Do mesta vyslali Zinajdu Vissarionovnu Jermolievovú, hlavnú odborníčku na cholery. Boju s červnými infekciami zasvätila už veľa času. Keď mala desať rokov, jej otec zomrel na nezmámu „žalúdočnú chorobu“. Neskôr videla veľa podobných prípadov, a to nielen medzi prostým ľudom v mnohopočetných rodinách, ktoré každé leto odnášali na cintorín detské truhličky. Smrť kosila ľudí z každej spoločenskej vrstvy. Vtedy sa definitívne rozhodla pre Lekársku fakultu Rostovskej univerzity.

Celoživotný boj s choleroou

V roku 1925 sa Zinajda Vissarionovna presťahovala z Rostova na Done do hlavného mesta. Tam viedla Inštitút biochémie A.N. Bacha, oddelením biochémie mikróbov. Jej vedecké záujmy boli nezvyčajne rozsiahle, ale práve boj s choleroou sa stal hlavným zmyslom jej života. Ešte v roku 1940 vypracovala metódu získania fagu, v tých rokoch najefektívnejšieho prostriedku proti smrteľnej nákaze. A práve v štyridsiatom druhom, keď musela bojovať proti cholere v Stalingrade, vyšla v Moskve jej doktorandská dizertácia s názvom *Cholera*.

Na stalingradskom letisku privítal Zinajdu Vissarionovnu vojenský epidemiológ Znamenckij a náčelník protiepidemiologickej správy narkomzdravu (ľudový komisariát pre zdravotníctvo) Ragozin. Bol neskorý večer a pokiaľ prišli na miesto, nastala noc. Ale vo vojne ne-

existuje pojem pracovného dňa, preto sa prvé zasadnutie mimoriadnej komisie začalo o druhej hodine po polnoci. K spomínaným odborníkom sa pripojil zástupca ľudového komisára Kolesnikov, predstaviteľ krajskej správy a vojaci.

Zasadenie so zvukmi kanónov

Vojna sa ešte nedostala do mesta, ale jej ozveny už prichádzali. Zasadanie sa konalo za sprievodu kanonády. Cez Stalingrad denne prechádzali státisíce vojakov smerujúcich k ohybu Donu, kde sa rozpútala jedna z najväčších bitiek v dejinách. Späť mesto prijímalo desaťtisíce ranených. Bez prestávky odchádzali kompy a vlaky do Astrachanu. Slovom, keby sa podarilo epidémii preniknúť do Stalingradu, nedokázala by ju už udržať žiadna sila.

Komisia rokovala takmer do rána. V záujme prevencie sa rozhodli dať všetkým obyvateľom a vojakom bakteriofág cholery, ktorý získala Jermo-

lievová. Išlo o nový, ešte celkom nepreskúšaný prostriedok, ona sama na ňom stále pracovala. Ale to množstvo, čo si stihla vziať so sebou do lietadla, zjavne nestačilo. Poprosili o pomoc Moskvu.

V priebehu niekoľkých dní zozbierali preparát a vlakom ho poslali do mesta nad Volgou, no až tam nedošiel. Niekde po ceste ho rozbombardovali hitlerovci. Čo robiť? Jermolievová navrhla jeho výrobu priamo na mieste. Mnohým sa to zdalo „fantastické“, organizovať totiž zložitú mikrobiologickú produkciu býva ťažké aj v mierových podmienkach, a sem mohla prísť vojna každým dňom. Navyše, objemy účinnej látky museli byť obrovské.

Zinajda Vissarionovna vedela presvedčať

Jermolievová očakávala pomoc od kolegov z Charkovského inštitútu mikrobiológie, ale práve v tých dňoch dostali rozkaz evakuovať hlbšie do tylu. Neostávalo nič iné, len sa spohľahnúť na vlastné sily, ale aj sily pomocníkov, odborníkov či ľudí, ktorí boli vede i medicíne vzdialení. Zabudnúť na únavu pripravovali v improvizovanom podzemnom laboratóriu nevyhnutné množstvo bakteriofágu a dávali ho tylu aj na front.

Sanitárna služba denne obchádzala všetky byty a zaujímal sa, či niekto nie je chorý. Ďalší chlórvali vodu, slúžili na evakuačných miestach, v obchodoch. Zinajda Vissarionovna nikomu nerozkazovala – ona vedela presvedčať. Denne užívalo preparát 50-tisíc ľudí. Profylaxiu, teda preventívne zdravotnícke opatrenie v takých rozmeroch história nepozná.

Odborníci nielenže pripravovali bakteriofág či liečili. V podmienkach vzdialených od normálnych laboratórií pokračovali aj vo výskume cholery. Taj-

V októbri 1942 vystupovali Nemci v Stalingrade ešte sebedovome.

foto: archív autora

ne, aby nevyvolali paniku, skúmali obeť tejto strašnej choroby. Prevažne Nemcov. Pod rúškom noci, riskujúc svoj život, špeciálne skupiny rozvedky kradli z nepriateľských poľných nemocníc potrebný „materiál“. To znamená, mŕtvolu ľudí, ktorí zomreli na cholery.

Stalin: držať front pri Stalingrade?

V tom čase o spomínaných akciách vedelo len niekoľko ľudí, no cena víťazstva nad choleroou a ďalšími infekciami bola rovnocenná cene spoločného víťazstva v boji. Taký záver robia mnohí historici. Odvolávajú sa na rozhovory s veliteľmi rozprávajú, ako raz zavolať Jermolievovej z priamej linky sám Josif Vissarionovič Stalin. Mal iba jednu otázku: či držať front pri Stalingrade? Odpovedala, že vynaloží všetky sily a že zvíťaziť nad choleroou je možné. A tak sa aj stalo.

Takmer pol roka strávila v prifrontovom pásme. A len vtedy, keď bol nepriateľ porazený na prvej línii a hrozba epidémie zmizla, odletela späť do Moskvy. Jej lekársky i ľudský hrdinský čin bol vysoko ocenený. Koncom roka 1942 ju za úspešné splnenie špeciálnej úlohy na stalingradskom fronte vyznamenali Leninovým ra-

dom. O rok na to sa stala laureátkou Štátnej prémie, ktorú, mimochodom, odovzdala Fondu obrany na stavbu bojového lietadla. Stíhačku postavili a na jej bok napísali „Zinajda Jermolievová“.

Svojsky sa „sestričke“ (tak ju niekedy volal pre rovnaké meno po otcovi) odvdáčil Stalin. V tom čase sa na základe štandardného obvinenia z vlastizrady nachádzal vo väzbe jej prvý muž Lev Zil'ber – slávny mikrobiológ a rodný brat spisovateľa Veniamina Kaverina. Vo väzbe bol však aj jej druhý, takpovediac súčasný manžel. Stalin navrhol oslobodiť jedného z nich, podľa toho, koho vyberie samotná Zinajda Vissarionovna. A ona si vybrala Leva Zil'bera, hoci ten už vtedy žil s inou ženou. Podľa jej názoru bol totiž práve virológ Zil'ber potrebnejší pre ľudí a najmä pre vedu. To bola celá Jermolievová!

Ešte počas hrozných vojnových rokov samostatne objavila a uviedla do výroby vlastný penicilín – krustozín. Vtedy ho mali len Angličania a Američania, ale tí držali vzorec i technológiu v úplnej tajnosti. V povojnových rokoch pokračovala v boji s epidémiami. Stala sa akademičkou a dostalo sa jej svetovej slávy. Plodná vedkyňa zomrela v roku 1974.

Pouličné boje v troskách Stalingradu.

foto: archív autora

Zinajda Vissarionovna Jermolievová bola autorkou viac než 500 štúdií, viacerých kníh, napríklad „Penicilín“, „Antibiotiká, bakteriálne polysacharidy, interferóny“ a ďalšie. Bola zakladateľkou a šéfredaktorkou sovietskeho vedeckého časopisu Antibiotiká.

1898 – narodenie, Rostovská oblasť (kedysi územie donských kozákov)

1925 – šéfkou oddelenia biológie mikróbov, Akadémie vied ZSSR

1942 – experiment s roztokom *Vibrio cholerae*, ktorý bol s úspechom použitý ako preventívne liečivo proti cholere na východnom fronte počas druhej svetovej vojny

1943 – začiatok používania penicilínu (*Penicillium crustosum*) v sovietskych nemocniciach, ktorý izolovala spolu s Tamarou Balezinovou

1947 – riaditeľka Inštitútu antibiotík Ministerstva zdravotníctva ZSSR

1952 – šéfkou oddelenia mikrobiológie Centrálného postgraduálneho lekárskeho inštitútu v Moskve

1974 – úmrtie, Moskva (76 rokov)

Množstvo aktivít a návšteva generála

Elena Šáľková, ZO SZPB Zvolenská Slatina

Výročná členská schôdza našej základnej organizácie sa 11. decembra niesla v predvianočnej slávnostnej atmosfére. Emotívnym prednesom básne Kam sa ponáhľaš, človeče? ju umocnila jedna z našich najstarších členiek Olga Pavlíková. Prekrásne ladenými piesňami sa k nej pridala vnučka nášho aktívneho člena Jána Svinteka, štrnásťročná Katarínka.

Členovia našej ZO sa takto stretli prvýkrát po dvojročnej, pandémie vynútenej prestávke. Hoci v nemalej miere ovplyvnila spoločenský život v celej obci, aktivity našej organizácie sa podarilo opäť naštartovať, a to najmä vďaka podpore zo strany obecného zastupiteľstva aj starostky Márie Klimentovej. Vedenie obce sa dlhodobo zaujíma o naše potreby a každý rok prispieva na financovanie našej činnosti. Predsedníčka našej ZO Zuzana Pavlíková poslancom i starostkou za tento prístup verejne poďakovala.

Takmer stovka členov

V tejto súvislosti rovnako vyzdvihla aj tímovú prácu členov výboru, bez ktorej sa v takej početnej organizácii, akou je naša,

nedá pracovať. Veď naša ZO SZPB dnes združuje už vyše 90 členov. Sú medzi nimi aj Zvolenčania, ba i Bratislavčania. Ide o miestnych rodákov, majúcich k svojej rodnej obci vrúcny vzťah, nezabúdajúc ani na jej nedávnu históriu.

Organizujeme množstvo podujatí, niektoré z nich v spolupráci s miestnou ZO Jednoty dôchodcov Slovenska či obecným úradom. Rozhodne sme hrdí na každoročné spomienkové oslavy pri pamätníku padlých k výročiam SNP a oslobodenia obce. Celoročnou aktivitou je starostlivosť o hroby padlých vojakov 1. a 2. svetovej vojny na miestnom cintoríne a pravidelnou pietne spomienky pri obnovenom hrobe rumunského vojaka a turistický

Na členských schôdzach v Zvolenskej Slatine vládne pracovná atmosféra.

foto: Radvanský

pochod na miesto popravy na okraji obce. Hlboko v lese ustupujúci Nemci krátko po skončení vojny ešte stihli brutálne zavraždiť Paľka Pavlíka, zatiaľ čo jeho ťažko zranený brat Janko stihol uniknúť z pazúrov smrti.

Návšteva generála

Ako pripomenula predsedníčka Zuzana Pavlíková, jeden z najvýznamnejších míľnikov v histórii obce je dátum 25. február 1945. Vďaka Červenej armáde vtedy Zvolenská Slatina opäť nadobudla slobodu spod nacistickej okupácie. Nemalému záujmu zo strany našich členov a sympatizantov sa tešia aj poznávacie zájazdy

Po stopách SNP. V poslednom období sme takto navštívili pietne miesta bojov v Čiernom Balogu, Vydrove, Nemeckej, Kremničke, Kališti, ale aj v Kováčovej, na Švábe či v neďalekej obci Zolná. Človek si pri takýchto pietnych miestach uvedomí, čo nám priniesli osloboditelia, čo je vojna a aké obete ju sprevádzajú.

V tejto súvislosti nemožno nespomenúť milé stretnutie s 98-ročným armádnym generálom vo výslužbe Emilom Bočekom, ktorý v júli 2021 svojou návštevou poctil členov našej ZO a našu obec. Ako príslušník kráľovského a čs. vojnového letectva vo Veľkej Británii počas

2. svetovej vojny sa ani po vyše 80 rokoch neprestal zaujímať o to, ako sa nám darí napĺňať odkaz vtedajších bojovníkov proti fašizmu. Pri tejto príležitosti nám generál Boček odovzdal Pamätnú medailu a plaketu za aktívnu prácu pri zachovávaní pamäte o spoločnom boji proti nemeckému nacizmu a potrebe zachovávanie demokracie a mieru. Za obec prevzala ocenenie starostka.

Predsedníčka ZO SZPB zároveň oboznámila prítomných s úlohami a aktivitami zväzu na rok 2023. Na záver rokovania sme si zvolili päťčlenný výbor ZO a na poste predsedníčky potvrdili Zuzanu Pavlíkovú.

Príchod slobody do Dobšinej

Mária Novotná, ZO SZPB Dobšiná

Po hrôzach druhej svetovej vojny je v našich pamätiach a srdciach už 78 rokov zapísaný 27. január ako deň slobody. Historickým prameňom o tom, čo sa u nás dialo, je mestská kronika. Píše sa v nej, že 26. januára 1945 sa postupujúce rumunské vojsko stretlo s ustupujúcimi nemeckými vojakmi. Bojovali celú noc, strelbu a mýnomety bolo počuť až v Dobšinej.

Bolo to na rázcestí poniže mesta, na Píle. Ľudia mali strach a ukrývali sa v pivniaciach. Rumunské vojsko aj túto bitku vyhralo a nadráňom vstúpilo do mesta. Voja-

ci búchali na dvere domov a ľudia s obavamí vychádzali z úkrytov. Sovietski vojaci prišli neskôr a kontrolovali budovy, aby zistili, či nie sú zamínované. Na kaž-

dý skontrolovaný dom napísali v azbuke: Zdanie proverenno min net (Budova preverená, míny nie sú).

Útek nemeckého obyvateľstva

Z kroniky sa však dozvedáme aj to, že ešte predtým do Dobšinej vstúpili povstaleckí vojaci a partizáni. Už 10. septembra 1944 bola v meste strelba, ktorá trvala asi dve hodiny. Straty na životoch neboli zaznamenané. Dvadsiateho októbra odtiahlo vojsko a partizáni smerom na blízku Čuntavu, aby cez Telgárt prešli do Brezna.

Už na druhý deň sa k mestu dostali Nemci a vystrelili naň niekoľko mín, našťastie bez strát na životoch medzi obyvateľmi. Obsadili dôležité budovy a zriadili tu oblastné gestapo. Následne vyzvali nemecké obyvateľstvo, aby sa vysťahovalo do Nemecka. Transport s týmito ľuďmi odišiel z Dobšinej 9. decembra 1944 na dvadsiatich veľkých, plachtami prikrývaných nákladných autách. Dovedna sa vysťahovalo asi 800 ľudí. Vyhlásku o vládnom opatrení vo veci evakuácie Slovákov vyvesili 10. januára 1945.

(Pokračovanie na str. 12)

Najstaršia, stredná i najmladšia generácia si v Dobšinej pripomenula jej oslobodenie.

foto: Juraj Karika

Kniha Marcela Maniaka Partizánske a povstalecké obce na Slovensku. foto: archív autorky

Dôležitá a užitočná knižka

Júlia Ďuričová,
členka výboru ZO SZPB Hostie

Publikácia *Partizánske a povstalecké obce na Slovensku*, ktorú vlani vydal historik Marcel Maniak, je úžasným príkladom, ako činnosť nášho Zväzu nielen pokrýva celé Slovensko, ale aj spája jeho regióny, mestá a obce.

Obec Hostie nájdete v okrese Zlaté Moravce a veru aj obyvatelia našej dediny nielen pocítili na vlastnej koži,

čo je to vojna, ale sa aj zapojili do boja proti okupantom. Veď hory a lesy v zlatomoraveckom regióne predstavovali vhodné prostredie pre operácie partizánskych skupín. Publicista Marcel Maniak, inak predseda historicko-dokumentačnej komisie pri OblV SZPB Poprad, sa rozhodol priblížiť čitateľom svoje poznatky aj o našej obci. Za to mu celý výbor a všetci členovia našej základnej organizácie vyslovujú srdečnú vďaka.

Vydanie publikácie o partizánskych a povstaleckých obciach považujeme za dôležitý príspevok k udržiavaniu tradície protifašistického demokratického boja. Súčasne je jasným dôkazom toho, ako v skutočnosti zmýšľala väčšina Slovákov a Slovieniek o „svojom“ vtedajšom štáte. Čitatelia sa z nej dozvedia o mnohých zaujímavých skutočnostiach z histórie obcí spojených so SNP a národnoslobodzovacím bojom na Slovensku.

Je celkom prirodzené, že vydanie knihy sa stretlo s veľkým záujmom aj medzi členmi našej základnej organizácie. Len u nás sa z nej predalo takmer sto kusov. Časť z tohto počtu zakúpil obecný úrad na propagačné účely. Preto chceme autorovi zaželieť veľa úspechov do jeho ďalšej zmyslupnej a užitočnej práce. Najmä v dnešnej dobe je dôležité písanie, zostavovanie a vydávanie nových historických kníh, ktoré všetky generácie poučia o našej spoločnej minulosti.

Príchod slobody do Dobšinej

(Dokončenie zo str. 11)

Presne v polovici decembra prišlo do Dobšinej aj maďarské vojsko s generálnym štáбом. Maďari boli stále spojencami Nemcov. Dva dni pred Vianocami zaznamenali v Dobšinej silné detonácie. Vybúchovali bomby zhadzované z lietadiel, ktoré preliehtali ponad mesto. Obyvatelia sa poschovávali do svojich úkrytov. Bomby spadli na hornom i dolnom konci mesta, na

šťastie opäť bez ľudských obetí. Výbuchy však poškodili domy, ich okná či dvere.

V polovici januára 1945 sa Dobšiná stala zázemím frontu. Od Rožňavy prichádzalo čoraz viac vojakov a tiež autá s ranenými. Vo vtedajšej meštianskej škole bola zriadená poľná nemocnica a vojenská nemocnica v Duschekovom ústave (dnešná budova detského domova). Dobšiná bola plná nemeckých a maďarských vojakov.

Nacisti chceli rabovať

V dňoch 26. a 27. januára 1945 napadlo veľa snehu. S postupujúcou frontovou líniou smerom na západ bol tak ústup okupačných nemeckých a maďarských vojsk veľmi sťažovaný. Muži sa v tom čase museli ukrývať, aby ich okupanti pri ústupe nevzali so sebou. Lányiho Huta bola plná ukrývajúcich sa mužov.

Pred ústupom chceli Nemci z Dobšinej vziať hasičskú techniku, hasičské auto, sanitku, ba aj elektrárňu na píle či

kino. Zamestnanci boli však natoľko ostražití, že tieto zariadenia ukryli alebo rozobrali na súčiastky, aby sa ich nepriateľ nezmocnil. Aj vďaka tomu malo mesto po oslobodení ihneď elektrický prúd a dokonca sa mohli premietat' aj filmy v kine.

Ďakujeme hrdinom, želáme si mier

Po oslobodení mesta začali ľudia žiť nový život. Nebol ľahký, no bol pokojný a v mieri. Mesto prešlo od 2. svetovej vojny mnohými zmenami a ako

sa v ňom žije dnes, vieme posúdiť všetci. Ďakujeme našim otcom a starým otcom za ich hrdinské činy v 2. svetovej vojne, za ich položené životy a zmrzačené zdravie. Ďakujeme našim mamám a starým mamám, že aj v ťažkých vojnových časoch sa postarali o rodinu a svoje deti.

Aj dnes vyzývame vlády a mocnosti sveta, aby nevyrúbali zbrane, aby nedopustili krviprelievania nevinných ľudí. Aby dali možnosť žiť ľuďom na celej Zemi dôstojný život v mieri.

Šťastné generácie bez vojny

Edita Oláhová, predsedníčka ZO SZPB v Starej Lubovni

Aj mesto Stará Lubovňa sa v januári ponorilo do spomienok na obdobie pred takmer ôsmimi desaťročiami. Presne 24. januára 1945 sa pre našich starých rodičov skončilo vojnové besnenie. Červená armáda priniesla do ulíc slobodu. Obyvatelia si vydýchli a mier, ten vytúžený mier, o ktorom hovoril aj primátor mesta Luboš Tomko, získal reálny rozmer.

Sme šťastnou generáciou, ktorá nepoznala vojnu a vníma ju len cez spomienky priamych účastníkov antifašistického odboja, starých rodičov či rodičov. Nechali nám posolstvo o nádeji a túžbe po mieri, ktoré si okrem predstaviteľov samosprávy a štátnej správy

vy pripomenuli nielen členovia SZPB, ale aj zástupcovia strany Smer-SD, KSS a Hlas-SD. Na oslave oslobodenia tradične nechýbali ani predstavitelia Jednoty dôchodcov Slovenska, Českého spolku a ďalších občianskych združení.

Pietnu slávnosť moderovala

členka nášho OblV Lúdia Hričiková, prítomným sa umeleckým slovom prihovarila členka výboru ZO SZPB v Starej Lubovni Ivana Šipošová. Našim osloboditeľom sa prišli pokloniť zástupcovia občianskeho združenia Brat za brata, žiaci a študenti ZŠ a SŠ. Za aktívnu prácu v SZPB boli ocenení traja členovia. Súčasťou osláv bola už tradične i dychová hudba Lubovnianska.

Milí priatelia, nezabúdajme, historická pamäť musí byť súčasťou každého z nás, ktorí si ctíme hodnoty mieru.

Kytice vďaka pribudli v Starej Lubovni pri príležitosti osláv 78. výročia jej oslobodenia.

foto: LOS

Čierny Balog so staronovým predsedom

Milan Kováčik, ZO SZPB Brezno

V Čiernom Balogu sídli jedna z veľkých základných organizácií, má konkrétne 109 členov. Na jej januárovú výročnú členskú schôdzu zavítal aj tajomník OblV SZPB Ján Šulej a novozvolený starosta obce Michal Vetrák.

Po otvorení schôdze a privítaní hostí požiadal Milan Potkány prítomných, aby venovali minútu ticha za zosnulých členov. Za predsedníčku volebnej a návrhovej komisie bola zvolená Ľubka Vránka. Správu o činnosti organizácie za

roky 2020–2022 predniesla tajomníčka Eva Štulrajterová. So správou o hospodárení zoznámila členov Janka Štulrajterová. Anna Muránska pridala správu revíznej komisie. Prítomní si vypočuli aj návrh plánu práce na najbližšie obdobie.

Pomerne solídna účasť členov viedla prirodzene aj k rozsiahlej diskusii, členovia sa vyjadrovali najmä k momentálnemu dňaniu v našej spoločnosti a vo svete. Zástupcovia obce s bohatou povstaleckou tradíciou si vymieňali názory týkajúce sa súčasných cieľov a postavenia SZPB v našej spoločnosti. Prítomným sa prihovarili aj Ján Šulej a Michal Vetrák.

V závere si prítomní členovia zvolili nový

Členovia ZO SZPB v Čiernom Balogu na výročnej členskej schôdzi diskutovali aj o aktuálnej spoločenskej a politickej situácii a pôsobení Zväzu v nej.

foto: autor

výbor základnej organizácie a jej revíznou komisiu na roky 2023–2024. Spomedzi seba ďalej vybrali aj šiestich delegátov na oblastnú konferenciu SZPB, ktorá sa bude konať v Brezne 25. februára 2023. Po krát-

kom zasadnutí novozvoleného výboru ZO SZPB jeho členovia oznámili, že vo funkcii predsedu organizácie potvrdili Rudolfa Kováčika z osady Dobroč. Staronový predseda sa všetkým poďakoval za dôveru.

Informácie Klubu vojenskej histórie protifašistického odboja v II. svetovej vojne	
Aktivity Výstavy História A. Fillo Info-vii Technika Všeličo Dodatky Novinky Obsah stránky KVH-PFO	
NAŠE KLUBY: Informácie z klubov v Trenčíne Klub výpočtovej techniky Trenčín Klub vojenských	Klub vojenskej histórie protifašistického odboja Klub vojenskej histórie protifašistického odboja (v II. svetovej vojne) 1939 - 1945 pôsobí ako jeden z klubov v Posádkovom klube (PK) Trenčín. KVH PFO Trenčín sa sformoval zo Základnej organizácie Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov Trenčín - 1 a je preto aj naďalej členom Oblastnej organizácie SZPB Trenčín. Základné informácie o zameraní činnosti klubu sú tu: viac >>>
	Prepínač na :

V rámci ZO SZPB generála Goliana v Trenčíne pracuje aj Klub vojenskej histórie odboja. Pripravil niekoľko výstav o účasti Slovákov a obyvateľov predvojnového Slovenska v československom zahraničnom vojsku v rokoch 1939–1945. Tí bojovali proti nacistickému Nemecku vo Francúzsku, Veľkej Británii, na Strednom východe,

v severnej Afrike aj v Sovietskom zväze. Výstavy boli úspešne prezentované na Slovensku aj v zahraničí a Klub ponúka ich inštaláciu organizáciám SZPB po celom Slovensku. Informácie o výstavách nájdete na internete na adrese www.klubvtn.info a v prípade záujmu píšete na adresu klubvtn@zoznam.sk.

Pri príležitosti 78. výročia oslobodenia nášho mesta od fašizmu sa členovia ZO SZPB v Kráľovskom Chlmci zúčastnili malej slávnosti. K pomníku osloboditeľov sme položili veniec vďaka Červej armáde. V krátkom prihovore som pripomenul udalosť z 26. novembra 1944, keď k nám zavítala sloboda. Na milej slávnosti sa zúčastnil aj primátor Karol Pataky a položil veniec vďaka za mier a našu slobodu.

Text a foto: Július Ragan, predseda ZO SZPB v Kráľovskom Chlmci

Memoriál, na ktorý sa nezabúda

Braňo Ondruš

Foto: Milan Kováčik

V nádhernom prostredí a ešte krajšom počasí sa desiatky turistov aj tento rok vydali na turistický pochod po stopách vojakov i partizánov, ktorí pred 78 rokmi priniesli slobodu do horehronského regiónu. Tunajší členovia SZPB spolu s ďalšími obyvateľmi Brezna si takto každoročne pripomínajú oslobodenie mesta. Už po 46. krát sa na trať pochodu vydali nielen peší turisti, ale aj bežkári. Našťastie, na sneh skúpa zima bola koncom januára k organizátorom podujatia predsa len trochu veľkorysá.

„Podujatie sa vždy začína už ráno, tento rok sa účastníci stretli krátko po deviatej na námestí v Brezne,“ vysvetľuje náš sprievodca Milan Kováčik. „Práve na tomto mieste máme pomník s názvom Srdce oslobodenia.“ V súčasnosti okresné mesto sa slobody dočkalo 31. januára 1945 a veru aj vďaka veľmi aktívnym členom SZPB sa nielen samotné oslobodenie, ale aj odbojárska tradícia dostala a naďalej dostáva do srdca tunajších obyvateľov všetkých generácií.

Slavín nad Balogom

Škoda, že sa do Bojovníka zmestí iba zopár fotiek z pochodu. Škoda, že fotografie nevoňajú a netiahne z nich osviežujúci mráz. Radosť je pozeráť sa na krásnu prírodu v okolí Čierneho Balogu, keď leží pod snehom a stromy sú odeté do bielej „nočnej košele“, aby si oddýchli a nabrali sil do novej sezóny.

Ako kedysi partizáni či povstaleckí vojaci v tomto kraji sa teraz peší aj lyžiari pomaly presúvali husím pochodom, disciplinovane a v dobrej nálade k jednému z cieľov. Po položení venca vďaka nastúpili v Brezne po desiatej do autobusu, ktorý ich odviezol do Čierneho Balogu.

Práve v známej povstaleckej obci, neodmysliteľne patriacej ku koloritu hornohronského kraja, ktorá sa do Povstania zapísala nezmazateľným spôsobom, sa začína pochodová časť podujatia. Vari nikto, kto čo len autom prechádza dedinou si nemôže nevšimnúť mohutný pamätník na kopci. Týči sa nad obcou ako Slavín nad Bratislavou. „Pri ňom organizátori pripravili druhý pietny akt a účastníci položia veniec ako znak vďaka a živěj povstaleckej tradície, ktorá tu pretrváva,“ objasňuje Milan Kováčik. Baloc-

ký pamätník a kvety, ktoré ho teraz – a nielen teraz – ozdobujú, sú záväzkom, že hodnoty a princípy Povstania sa nevytratia s odchodom jeho posledného účastníka.

Čo podstúpili povstalci

„Ďalšie pokračovanie pochodu sa začína pri pamätníku SNP nad Balogom. Od neho účastníci ďalej pokračujú zhruba dvanásť kilometrovou trasou na horský hrebeň Koreňová, nachádza sa vo výške 861 metrov nad morom,“ opisuje Milan Kováčik úctyhodný športový výkon. Snehu totiž bolo vyše členkov, ba občas po kolená a turisti prekonalí 400 výškových metrov. Asi sedemdesiat ľudí za to čakala možnosť opekania na vrchu. Náš sprievodca s úsmevom dodáva, že „objednané boli aj výhľady na mesto Brezno, hrebeň Nizkých Tatier a Rudohorie.“

A aké výhľady! Až človeku srdce stisne, aká nádherná je slovenská príroda, slovenské hory v zime. A hrdlo sa stiahne pri pomyslení, že povstalci sa v oveľa väčšej záľahy snehu so zbraňami či proviantom, neraz aj s ranenými spolubojovníkmi museli v takýchto podmienkach presúvať, aby zasadili nemeckým okupantom úder, alebo sa spojili s postupujúcou Červenou armádou. Iba ten, kto sa na takomto podujatí zúčastní, dokáže aspoň trochu precítiť, čo všetko museli bojovníci za našu dnešnú slobodu zvládnuť, čo všetko museli zdolať. I sami v sebe.

Kde sa berie nenávisť voči SZPB

„Do takýchto i horších podmienok by sme s piatimi kilami na chrbte a ďalšími na rukách mali vyhnúť aspoň raz za život každého, kto dnes ohŕňa nos či dokonca znevažuje a uráža pamiatku hrdinov antifašistického boja len preto,

lebo prišli zo Sovietskeho zväzu,“ uvažujem nahlas. Nedokážem pochopiť, kde sa vzala a čím je poháňaná tá zloba a nenávisť, ktorou sa voči SZPB posledné tri roky prezentuje „minister Jaro Nad“. Koľko úbohosti a mravnej skazenosti musí byť v tomto človeku, keď si neustále vymýšľa, len aby obhájil svoj dnes už taký viditeľný cieľ: zlikvidovať náš Zväz ako držiteľu tradície demokratického boja za slobodu pred 80 rokmi. Aby mohol nerušené vymývať mozgy svojou primitívnou a lživou propagandou vo fanatickom úsilí zmeniť vnímanie dejinnej pravdy, keď už samotné dejiny zmeniť nedokáže. Lenže aj tradičný turisticko-lyžiarsky pochod z Čierneho Balogu do Brezna, ako aj ďalšie stovky podujatí SZPB po celom Slovensku sú dôkazom o márnom úsilí nenávisťou poháňaného politika.

Po zdaní hrebeňa Koreňovej už účastníci pochodu zostupujú do Brezna. Ich cieľom je reštaurácia Šport Pub na tamojšom sídlisku Mazorník. Možno sa teraz posmejete, nuž, krčma, také slovenské. Ale po prekonaní toľkých kilometrov v mrazivom počasí je posekanie v teple, príjemnom prostredí, teplom jedle i „trunku“ na zahriatie oprávnenou odmenou. A tiež príležitosťou spomenúť si na zakladateľa tohto podujatia. „Pochod má prívlastok Memoriál Jána Zemku, na pamiatku jeho zakladateľa, priameho účastníka SNP a dlhoročného aktívneho športovca a funkcionára SZPB,“ prízvukuje Milan Kováčik.

Prídte zasa o rok

Súčasťou záverečného posedenia v reštaurácii je aj vyhodnotenie podujatia. Veď má športový charakter. Lenže toto nie sú preteky. Nemajú porazených, iba samých víťazov. Všetkých, ktorí sa na pochode zúčastnili. Aj tých, čo ho pripravili. A napokon aj tých, ktorí sa síce nepridali, ale chápu jeho význam a podporujú jeho pokračovanie. Už takmer polstoročie sa vydávajú zimní peší i lyžiari z Brezna a blízkeho okolia, aby sa nezabudlo, vďaka komu máme mier a v akých náročných podmienkach ho hrdinovia SNP a oslobodzovacieho boja vybojovali.

A ak vám pri čítaní tejto reportáže behali príjemné zimomriavky po tele a dostali ste chuť pridať sa k zimným turistom od horného toku Hrona, udržte si toto odhodlanie do budúceho januára. Lebo organizátori Pochodu po stopách osloboditeľov Brezna sú odhodlaní pripraviť aj 47. ročník a radi medzi sebou privítajú všetkých, ktorí majú radi hory a turistiku v nich a vážia si tradície Povstania a protifašistického odboja.

Takže dovidenia o rok, vážení členovia a sympatizanti SZPB!

Motorizovaný sprievod partizáni a vojaci pred 80 rokmi nemali. O to viac účastníci pochodu rozumejú, koľko sil ich takéto presuny museli stať.

Pamätník SNP sa týči nad Čiernym Balogom už ozdobený vencami od účastníkov pochodu.

Na hrebeni Koreňovej praskajúce drevo v zasneženej krajine. Teraz romantika, za Povstania podmienka prežitia.

V kultúrnom prostredí Šport Pubu sa ozývali tóny z harmoniky a hlasiviek účastníkov pochodu.

Pochodu tradične predchádza pietny akt na námestí v Brezne.

• **Banská Bystrica:** Ing. Bernard Pekár 86, Anastázia Krahulcová 87, Veronika Vajdová 82, Mária Ursinyová 82, Janka Futáková 70 a Ivan Kochan 45 rokov.

• **Bojnice:** Eva Lukáčová 89, Zuzana Petreje 100, Ľudmila Rajecská 85, Anna Tencerová 81 a Anna Krascenicsová 75 rokov.

• **Bratislava:** Lýdia Rukavicová 85, Mária Rakovická 85, Daniela Troppová 70, Lýdia Kršáková 70, Eva Sajbertová 70, Tibor Sliva 83 a Lýdia Lackovičová 70 rokov.

• **Brezno:** Mária Kovalčíková 80, Jaroslav Demian 60 a Daniel Kianica 70 rokov.

• **Čadca:** Vilma Plechová 75 rokov.

• **Čaňa:** Alžbeta Kováčová 70, Helena Kurucová 70, Marta Kmecová 75, Ľubomír Bitto 65, Dana Lišková 60, Mária Bittová 87, Zdenka Kuzmová 65, Mária Sotáková 70, Margita Lučkaiová 87 a Gejza Andreš 82 rokov.

• **Čierny Balog:** Anna Muránska 75, Marta Kováčiková 70, Ing. Ján Sitarčík 78, Anna Struhárová 74, Anna Zemková 93, Margita Pepichová 80, Antónia Ťažká 77 a Anna Štulrajterová 65 rokov.

• **Cinobaňa:** Mária Palíková 82 rokov.

• **Galanta:** Jozef Bartoš 85 rokov.

• **Halič:** Vladimír Rehánek 70 rokov.

• **Hnúšťa:** Michal Brndiar 80 a Júlia Selčanová 92 rokov.

• **Hostie:** Mária Vidová 55 rokov.

• **Hrušov (okres Veľký Krtíš):** Cecília Bendíková 83 rokov.

• **Hrušov (okres Galanta):** Mgr. Vlasta Kasalová 70 rokov.

• **Humenné:** Daniel Dziač 75 rokov.

• **Klenovec:** Margita Bálintová 89, Mária Parobeková 65, Mária Štefániková 92, Zuzana Antalová 75, Eva Brndiarová 80 a Elena Ulická 80 rokov.

• **Kordíky:** Ľubica Húsková 70 rokov.

• **Košice:** Tomáš Plichta 45, Tatiana Dingová 65, Peter Konček 60, Mária Tomášová 75, Tatiana Onděčko-

vá 65, Ján Lancoš 70, Mária Bérešová 91, Mária Zaputilová 91, Valéria Sekelová 85, Mária Tobiášová 70, Ing. Stanislav Grega 70, Ondrej Čierny 85 a Zuzana Guľašiová 86 rokov.

• **Lipovec:** Danica Litvaiová 70 a Ján Klein 80 rokov.

• **Lubietová:** Silvia Rosenbergerová 75, Elena Jamrisková 75 a Peter Fellner 50 rokov.

• **Lučenec:** Viera Ďalogová 70, Alžbeta Fajčíková 75, Dáša Zoková 86 a Anna Škamlová 82 rokov.

• **Makov:** Jozef Pavlík 89 rokov.

• **Myjava:** Anna Šimová 80 rokov.

• **Nitra:** RSDr. Jozef Havel 80 rokov.

• **Pliešovce:** Anna Kirschnerová 75 rokov.

• **Poltár:** Ján Brezina 65, Zita Hricová 70 a Ladislav Kamenský 84 rokov.

• **Prešov:** Milan Girmala 70 a Jozef Duľa 65 rokov.

• **Rajec:** Jozef Kasman 70, Janka Cibulková 65 a Miloš Jarina 50 rokov.

• **Rimavská Sobota:** Eva Pivniková 70, Mgr. Marta Jarjabková 70, Božena Slaninová 75, Margita Šafránková 75 a Július Coch 91 rokov.

• **Rimavské Brezovo:** Július Feješ 70 rokov.

• **Selce:** Pavel Karcel 75, Jozef Janovec 70 a Zuzana Patrasová 81 rokov.

• **Senec:** Emília Vrbiarová 84, MUDr. Oľga Čerbaníková 83, Gréta Neuwirthová 79, Ing. Jana Staroselská 62 a Peter Ďordaj 52 rokov.

• **Sereď:** Ing. Jana Majchráková 75 rokov.

• **Stará Turá:** Gabriela Medňanská 75 a Oľga Martáková 74 rokov.

• **Strážny:** Ján Michalčík 60 rokov.

• **Sučany:** Darina Laučeková 82,

Justína Černeková 80, Jolana Goňová 82, Anna Jamrišková 93, Viľiam Richter 75, Dominik Benca 85 a Eva Plížiková 55 rokov.

• **Svit:** Eleonóra Zacharová 100 rokov.

• **Trenčín:** Rozália Šrámeková 88, Mária Chudíková 86, Anna Kováčková 85, Ing. Ján Dibala 83 a Eduard Žákovič 55 rokov.

• **Uderiná:** Zora Turčanová 65 a Eva Bobáľová 50 rokov.

• **Utekáč:** Júlia Juricová 83, Jana Karkusová 70 a Rozália Murínová 80 rokov.

• **Vysoká nad Kysucou:** Božena Kupšová 75, Viktória Chvasteková 65, Vlasta Krištiaková 84 a Marta Kullová 70 rokov.

• **Žiar nad Hronom:** Helena Lupťáková 70, Oľga Debnárová 70, Zlatica Drblíková 70, Ľubica Pulíšová 70, Marianna Romanová 70, Mária Danková 75, Ján Hlaváč 75, Veronika Hrmová 80, Rozália Vítazková 80, Valéria Kriváková 92, Eva Schwarczová 85, Elena Cabániková 94, Anton Vyoral 82 a Milan Kompas 84 rokov.

• **Žilina:** Božena Krupová 88 rokov.

• **Zvolen:** Viera Chabadová 75 a Ing. Peter Chranko 55 rokov.

Blahoželáme k životnému jubileu!

Navždy sme sa rozlúčili

Stará Turá: s 85-ročným plk. v. v. Jaroslavom Miklášom.

Česť jeho nehynejšej pamiatke!

Vzácnny život, vzácnny človek

Ivan Gecko, podpredseda ZO Júliusa Bolfíka Rimavská Sobota

Život každého človeka je plný vzácných a neopakovateľných okamihov. Takúto krásnu chvíľu si 1. februára 2023 pripomína aj **Ondrej Trocha** z Rimavskej Soboty. Oslavuje **sté výročie svojho narodenia**. Je dlhoročným členom **ZO SZPB Júliusa Bolfíka v Rimavskej Sobote**.

Prežil neľahký, ale krásny a úspešný život. Vo veku dvoch rokov stratil matku, v šiestich rokoch aj otca. Ujala sa ho stará mama a neskôr starší brat. Nikdy mu nič podstatné nechýbalo, no život bez rodičov nebol jednoduchý.

Mal len devätnásť rokov, keď dostal prvý povolávací rozkaz. Chcel byť výsadkárom, ale politická orientácia jeho brata ho vrátila domov. Presne 15. júna 1944 dostal druhý povolávací rozkaz, narukoval do Pezinka. V prvých septembrových dňoch roku 1944 odišiel so skupinou vojakov na miesto určenia, do Brezna. Z Brezna bol odoslaný do obranného priestoru v okolí dnešného Žiaru nad Hronom. Jeho čatu tam pre hroziace nebezpečenstvo po dlhom čase a urputných bojoch rozpustili. Nedokázal prejsť cez rozvodnený Hron, zajali ho fašisti a odtransportovali do nemeckého pracovného tábora v Hannoveri. Bol to „pracovný tábor“, takmer totožný s koncentračným. Koncom februára 1945 bol tábor oslobodený a Ondrej Trocha sa konečne vydal na cestu domov. Skutočného oslobodenia sa však dočkal až 4. apríla 1945 v Bratislave a tento deň oslavuje každý rok ako deň druhého narodenia. Strastiplná cesta pokračovala až do rodnej obce Rovné v okrese Rimavská Sobota.

Celý ďalší život venoval práci pri skvalitňovaní vzdelávania a rozvoji školstva. Udelili mu štátne aj rezortné vyznamenania a k cenným patria aj naše zväzové ocenenia. Ešte v roku 2019 mu primátor udelil Cenu mesta Rimavská Sobota za odbojarsku činnosť v období druhej svetovej vojny a dlhoročné pedagogické pôsobenie v okrese aj meste Rimavská Sobota.

Ondrej Trocha je posledným žijúcim priamym účastníkom národnooslobodzovacieho boja v našej základnej organizácii. Aj preto mu želáme mnoho pevného a primeraného zdravia a pokojné žitie v kruhu rodiny svojej dcéry. *Blahoželajú mu všetci odbojármi.*

Zásobovala a odievala partizánov

Emília Fronková, ZO SZPB Liptovská Kokava

Členovia ZO SZPB a občania Liptovskej Kokavy srdečne blahoželajú svojej rodáčke Zuzane Petreje, rod. Uličnej, narodenej 15. januára 1923. V tomto roku sa dožila krásneho životného jubilea, 100 rokov.

Do povedomia občanov našej obce sa dostala počas 2. svetovej vojny ako spojka a aktívna pomocníčka pri zásobovaní a odievaní partizánov oddielu Vysoké Tatry. Po štúdiách v Spišskej Novej Vsi a Žiline získala učiteľské vzdelanie, ktorému sa venovala počas celého aktívneho života v obci Opatovce nad Nitrou, kde žije až doteraz. Osud tejto nebojácej ženy bol zachytený aj v projekte s názvom Ženy v SNP. Sme hrdí na pani Zuzanu a prajeme jej veľa zdravia a pekné spomienky na rodnú obec.

Jubilantka z Revúcej

Ján Kochan, Foto: Emil Matejka

Hoci sa u žien vek neuvádza, azda mi to Mária Cimbališová prepáči. Presne 5. januára 2023 sa dožila krásnych 90 rokov. Členovia výboru ZO ju navštívili u nej doma, aby jej zavinšovali k životnému jubileu. V družnej debata posedeli vyše dvoch hodín.

Narodila sa v obci Muránska Dlhá Lúka v okrese Revúca. Neskoršie štúdium na gymnáziu v Revúcej musela z rodinných dôvodov ukončiť. V roku 1950 začala pracovať v Roľníckom skladovom družstve v Revúcej, kde pracovala tri roky. Po nástupe do Bryndziarne Tisovec sa v roku 1953 vydala za Ing. Jaroslava Cimbalištu, ktorý bol priamym účastníkom SNP a neskôr dlhoročným členom SZPB. Spolu vychovali dve dcéry. V roku 1959 sa rodina presťahovala z Tisovca do Revúcej, kde žije dodnes. Neskôr pracovala vo Východoslovenských uhoľných skladoch Košice, predajňa Revúca. Manžel Jaroslav Cimbališta zomrel v roku 1996 a Mária jeho stratu stále ťažko znáša. Od roku 1990 je na zaslúženom dôchodku.

Lúčime sa s Jánom Štefánikom

Branislav Balogh, ZO SZPB Senec

Po krátkej chorobe nás navždy v pokoji opustil bývalý policajt a účastník protifašistického odboja Ján Štefánik z Hnúšte, ktorý minulý rok oslávil storočnicu. Počas druhej svetovej vojny bol povolaný do armády a v roku 1944 sa zapojil do SNP ako ženista. „Koncom mesiaca septembra 1944 som bol odveľený do Banskej Bystrice k Armádnemu pionierskemu práporu, kde bol veliteľ kapitán Fiam. Odtiaľ som bol zaradený na front na úsek Detva – Zvolenská Slatina,“ hovoril minulý rok, keď spomínal na kladenie protitankových mín. Po prechode frontu od apríla 1945 do skončenia vojenskej služby v lete 1946 odstraňoval mínové polia a odstreľoval nevybuchnutú muníciu po Nemcoch.

O tri roky neskôr sa stal príslušníkom ZNB a v služobnom pomere zotrval do roku 1977. Po prvotných skúsenostiach v Hronci a Krupine bol dva roky okrskárom v osade Ondrej, časti Slovenskej Lupče. Od roku 1955 zakotvil na dlhých 22 rokov ako vyšetrovateľ v Hnúšti. Na miestnom oddelení si získal rešpekt, vyšetroval množstvo prípadov. Zbor opustil v hodnosti nadporučika. Mnohoročnej službe vďačil za železnú rutinu a svedomitosť, ktorej sa držal až do posledných dní života.

Za službu v bezpečnostnom zbore, ako aj za aktívnu účasť v národnooslobodzovacom boji získal vyše dvadsať vyznamenaní. Pri príležitosti jeho stých narodenín mu minulý rok minister vnútra Roman Mikulec udelil Pamätnú medailu ministra vnútra SR III. stupňa. Posledná rozlúčka s Jánom Štefánikom sa uskutočnila 2. decembra 2022 v Hnúšti. *Česť jeho pamiatke!*

Odpor v konečnej stanici vykúpenia

Anna Sláviková, spisovateľka

Gilde sa mladý život zlomil v priebehu sekundy, len čo jej meno odznelo medzi tými, ktorých vraj posielajú na prácu do Nemecka. Nevedela by zdôvodniť, prečo sa tak zľakla. Ved' tam idú aj iní z ich mestečka, dokonca poniektorí z mladých sa tešia. Uvidia svet a vtedajšia bieda na Slovensku ich už dosť gnavila. Nedávala im rozlet. No len čo sa prihrnul vlak, začali mladé židovky okrikovať a hneď nato lifrovať do škaredých drevených vagónov, v akých sa prevážajú prasatá či dobytok – bez okien. Vtedy si bola istá, že nijaký veľký svet ju nečaká.

Krúžila pohľadom po celej štreke, hľadala únik, nechala sa predbiehať inými, ktorí sa tlačili dopredu a chceli byť čo najskôr vo vlaku. Jej sa do neho nežiadalo. Najradšej by kamsi ušla. Ale ako? A kam? Už to, že zostávala na jednom mieste, začalo byť gardistickému veliteľovi podozrivé.

Zvolal na ňu: „*Hýb sa. Rýchlo!*“ Ako by mal predĺženú či vysúvaciu ruku, hrubo do nej drgol a potlačil dopredu. Hneď nato dievčinu strhla masa a posúvala k vagónu. Pokúsila sa ešte raz vyhnúť náporu, ktorý ju unášal, kam nechcela. Ale márne. Nohy si udrela do schodíka. Bol prívyso, aby naň vylezla. Museli ju do vozňa doslova vytlačiť.

Doudieraná a spotená, so skrivenou rukou, v ktorej kľúčovito zvierala uzlík s najpotrebnejšími vecami, začala drobnými krôčikmi postupovať do plného vagónu. Za ňou sa tlačili ďalší. Stále ich v tom malom priestore pribúdalo. Dýchali si do tváří, začínali byť rovnako znechutení, sklamaní a bezradní ako ona.

* * *

Nádejala sa, že aspoň cestou sa nejakú utrasú, aby mal každý z nich dostatočný priestor na dýchanie. Naivne sa utešovala, že keď sa konečne pohnú zo stanice, čosi sa stane. Že sa ich polohovanie zlepší, poľudští.

To nastupovanie však trvalo večnosť. A cesta za vytúženou prácou nemala konca. Jedinou výhodou bolo, že natlačení na seba nemali kam spadnúť. Dokonca ani tí, čo nevládali toľké hodiny stáť. Nespadli, nebolo miesta.

Ešteže v tom dobytčom vagóne boli netesné steny. Prefukovalo cez ne a to im umožňovalo dýchať. No tí, čo stáli pri medzerách, celkom na okraji hrozitánskej masy tiel, po desiatkach kilometrov netúžili po čerstvom vzduchu. Boli nadobro premrznutí a dožadovali sa aspoň trošky ľudského tepla. Lenže ľudskosť sa v tom surovom dave kamsi vytratila. Každý si ratoval vlastnú kožu. Ak by aj ktosi chcel uplatniť kúsok humanity, ostatní mu to neumožnili. Neuhli ani len o milimeter. Vlastne, ani nemali kam.

Tá cesta vlakom sa Gilde zdala byť dlhšia ako celý jej doterajší život. Nevedela by povedať, aké tváre ju obklopovali, možno sa aj menili, pretože to neustále natriasanie posúvalo ochabnuté telá o pár centimetrov. Boleli ju chrbát, mala ho celý otláčený od tvrdej nerovnej drevenej steny. Boleli ju nohy, na

ktorých musela prestáť toľké kilometre. Pichalo ju v žalúdku od hladu, boleli ju nevyprázdnené črevá, krútila sa jej hlava od smädu i smradu, ktorý musela po celý čas dýchať.

* * *

Konečnú stanicu pokladala Gilda za vykúpenie. Sama sa drala von, keď na nich zrukol muž v nemeckej uniforme: „*Aussteigen!*“ Až teraz si spomenula, že v batôžku, ktorý tak starostlivo neustále držala v rukách, má kúsok chleba aj syra. „*Ako to, že som na ne zabudla?*“ pýtala sa sama seba. Ale bola taká vystrašená a zgnievaná, že vlastne ani nevedela, čo to stále pritiska na hrud'. Ako by to bolo posledné spojivo s jej domovom a rodinou. „*Ozaj, a kde sú moji rodičia, bratia? Ako sa majú? Vedia o tom, kam som odišla?*“

Herta Ondrušová-Viktorínová, *Deportovaní*, olej 1961, Východoslovenská galéria.

Na úvahy však nebolo času. Nemec-ký vojak ich hnal pred sebou ako ovce. Dievčina videla pred sebou dlhokánsky sprievod ľudí. A keď trocha pootočila hlavu, za ňou kráčali ďalšie stovky. Vyzerali v tom poli, ktorým prechádzali po ubitej vymletej ceste, ako obrovský tmavý had. Takmer všetci boli odetí v čiernych alebo hnedých háboch, tmavozele-né nemecké uniformy sa od nich líšili iba bielymi výložkami. Samozrejme, aj helmami a brigádírkami. Keby seba-vedomí sprievodcovia nerobili taký krik, splynuli by farebne s tichým kráčajúcim davom.

Každá cesta sa raz skončí. Aj tá Gil-dina. Strpnuté nohy teraz dostali riadne zabrať. Samovoľne kráčali i po odznení rozkazu. „*Halt! Stop!*“ zvriskol na ňu akýsi chlap. Akosi jej bolo zrazu všetko jedno. Zmysly mala také ochabnuté, ne-túžila po ničom inom, len sa kamsi zva-liť a spať, spať...

Pokým jej prideliť postel' v drevenom baraku, prešlo niekoľko hodín. Všade vládol zmätok, pobežovali nemecky ho-voriaci muži, ale aj ženy, sácali do prí-chodzích. Teraz už každému z nich svit-lo, že sem neprišli za serióznou prácou s akousi prevýchovou, ako im to pred od-chodom navrávali. Gilda cítila už do za-čiatku, že nejde o poctivú robotu. Vnútor-ný hlas ju síce varoval, no nemalo cenu vzpierat' sa alebo kamsi ujst'. Tento výlet bol proti jej vôli a neveštil nič dobré.

Žena v hnedej uniforme ju postrčila a nahnala do kancelárie. Viedli si pres-nú evidenciu a Gilda si v plnej miere uvedomila, že sa stala väzenkyňou. Bez-toho, že by spáchala niečo protizákonné. Ak tým v očiach Nemcov nemal byť jej židovský pôvod.

„*Aký perfektný prehľad majú o oby-vateľoch na Slovensku!*“ pomyslela si. „*Samozrejme, vďaka výdatnej pomoci domácich prisluhovačov.*“ Len starosta z ich mestečka a pracovníci z úradu ve-deli, kto je akého vierovyznania.

„*Ale kdeže!*“ hneď si oponovala. Väč-šina obyvateľov sa navzájom pozna-la. Vedeli o sebe, kto do ktorého kosto-la či synagógy chodí. Na fare sa tiež dali nájsť potrebné údaje. A určite nemalú úlohu pri zoznamoch zohrali tajní. Ob-čas stretávala na ulici neznámych chlapi-

„*Warum stehst du? Wasche dich!*“ (Čo stojíš? Umývaj sa!) zvriskla na ňu žena v uniforme. Ak nechcela, aby ju šľah-la hnusnou mokrou handrou, prinúti-la sa vliezť do vane. Radšej zavrela oči a párkrát šplechla na seba špinavú vodu. Nemka jej strčila do ruky akože uterák, od ktorého napáchla ešte viac ako od vody. Keď na seba navliekla to isté šat-stvo, ktoré mala uplynulý týždeň, akoby sa ani neumyla.

Po niekoľkých týždňoch Gilda smrde-la, hnusila sa sama sebe. Viackrát sa po-kúšala nájsť niekde trochu čistej vody, ktorou by sa opláchla, ale do kuchyne prístup nemala a pri jedinej jednej stud-ni stál nemecký šimeľ, ktorý jej nedovo-lil sa k vode ani len priblížiť.

Hrozne trpela. Neustále cítila hlad, ved' bola ešte mladá, trávenie jej fungo-valo, no musela sa uspokojiť s tým má-lom, ktoré dostala na prídel. Nik nebol ochotný podeliť sa s ňou ani o jediný hlt. Trpela tiež pre nerovnomerné teplo-ty, raz bolo v hale horúco na nevydrža-nie, keď dul vietor, striasala ju zima. Za-tiaľ vážnejšie ochorenie nepocítila, no aj tak jej bolo pod psa. Nechápala, ako tie podmienky môžu vydržať iní. Pýtala sa v duchu: „*Ich to všetko, čo sa okolo de-je, nebolí? Netrápi?*“

Ak by sa aj k niektorému priblížila a chcela sa požalovať, uhli od nej a mlč-ky sa kamsi vytratili. Zomlel ich strach. Ani v baraku, kde ich bolo tridsať na jednom oddelení, si nenašla spriaznenú dušu. Každá z tých žien bola akoby du-chom neprítomná, mechanicky robili, čo im prikázali dozorcovia. O akomsi spo-ločnom úteku sa nedalo ani len snívať.

* * *

Gilda už tiež nesnívala. Spočiatku sa o to pokúšala, no všetky krásne pred-stavy sa rozplynuli skôr, ako ich zača-la vážnejšie rozvíjať. Toto nebolo vhod-né prostredie pre pekné sny. Ani pre sny vôbec. Zle spávala, budila sa na každý zvuk, ktorými bola neustále obklopená vo dne, v noci. A keď prišiel tzv. očist-ný deň, zmocnila sa jej doslova hrôza. Protivila sa jej špinavá voda, v ktorej sa mala kúpať, striasal ju pohľad na klzkú vaňu, v ktorej plávali zvyšky šichtového mydla. Ku všetkému aj ku všetkým cíti-la odpor.

Najviac ale k tej bezcitnej panovač-nej ženskej, ktorá ju nútila vliezť do vane: „*Gehe in die Wanne!*“ zrukla za-každým. Dozorokňa mala pre takéto prípady prichystaný tenký remeň, ktor-ým Gildu neraz bolestivo švihla. Za celý týždeň sa dievčaťu nestihli vyhojiť rany, po čase jej zo špinavej vody zača-la hnisať koža.

V jedno neskoré popoludnie, keď za-chádzalo slnko, podávala dozorkňa Gil-de uterák, no dievčina z vane nevychá-dzala. Nemka na ňu skríkla, ale väzen-kyňa ležala vo vani naďalej. Zvriskla na ňu ešte dvakrát, no dievča na rozkaz nereagovalo. Strhol sa chaos, dozorkňa hulákala po celom dvore, až sa na jej krik zbehlo zopár mužov v uniformách. Pri-šiel aj dôstojník. Dvaja dozorcovia vy-tiahli z vane už len Gildino telo. Dušou bola kdesi veľmi, veľmi ďaleko.

(Ilustračná fotografia: archív redakcie Bojovník)

Temná minulosť (aj) v pestrých farbách

Branislav Balogh

Foto: autor

Vernisáž výstavy víťazných prác mladých umelcov s názvom My, deti dneška o časoch vojny zorganizovalo Múzeum holokaustu v Seredi pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatky obetí holokaustu.

Dôležitosť projektu nám priblížila jeho iniciátorka, prezidentka klubu židovských žien ESTER Marta Györiová: „Všetky práce hovorili o nezmyselnosti vojny, ukazovali protiklad vojny a mieru. Je to určitá metóda, ako žiakom sprístupniť, čo je vojna. Posolstvom súťaže je, že nechceme vojnu a chceme žiť

v mieri, nech je koniec aj tej nezmyselnej vojne na Ukrajine.“

Vnútorne steny piateho baru sa zaplnili výjavmi z koncentračných táborov, sprítomňujúcimi temnú históriu ľudstva. Mnohé z nich sú namaľované v čiernobielych clivých farbách, no sú aj také, čo žiaria farebnosťou. Napríklad holubica mieru či za-

ujímavý pastel dievčiny objímajúcej sivý obrys rodičov, ktorí zomreli vo vyhladzovacom tábore. Svoje miesto tu mala aj abstrakcia, bola ňou aj práca Martina Bendu z Martina, ktorého dielo tvorilo súčasť pozvánky.

Na úvod zaznela melodická skladba od Jevgenija Iršaia, odzrkadľujúca kontrast farebných detských prác a zármutok z hroznej tragédie šoa. Vedúci Múzea holokaustu Martin Korčok predniesol posolstvo veľvyslanca Izraelu Eitana Levona, zdôrazňujúce význam pripomínania si obetí holokaustu a zvyšovania povedomia mladej generácie o ňom.

Každý z autorov a autoriek najlepších 25 prác, vybraných spomedzi 477 diel, si odniesli stavebnicu Lego. Potleskom ich okrem rodičov ocenili aj veľvyslanci Japonska, Turecka, Švajčiarska či zástupca veľvyslanca Veľkej Británie. Prítomný tajomník ÚR SZPB Viliam Longauer pre Bojovník uviedol: „Súťaž má moje sympatie, keďže deti majú možnosť si cez ňu lepšie uvedomiť, čo je to vojna, koncentračný tábor a možno si práve vďaka tomu položia otázky venované temnej minulosti. O tom, ako boli deti oddelené od rodičov, o vyhasnutých životoch, ale aj o nádeji a životnej sile tých čo prežili.“

Rozhovor s Martinom Korčokom, riaditeľom Múzea holokaustu v Seredi

Aké posolstvo má výstava dnes, v čase agresie Ruska na Ukrajinu a ďalších prebiehajúcich konfliktov vo svete?

Áno, výstava má aj tento rozmer. Súťaže sa totiž zúčastnili aj deti pochádzajúce z Ukrajiny. V súčasnosti žijú ako utečenci na Slovensku a sú zaradené do nášho školského systému. Mnohé práce nás hlboko oslovili a medzi tými, ktoré sme vybrali na výstavu, sa nachádza aj motív vojny na Ukrajine.

Na vernisáži bola aj vysoká účasť diplomatov.

Jedným z dôvodov je, že sa koná v predvečer medzinárodnej pamiatky obetí holokaustu. No a potom sú tu vystavené práce mladých ľudí z celého územia Slovenska, ktorí sa téme venovali. Počujú o nej na hodinách literatúry a jazykov, no nie každému je blízka z tohto uhla pohľadu. Medzi nami je mnoho takých, ktorí sa radi vyjadrujú prostredníctvom kreslenia a myslím, že takto sme zasiahli ďaleko širšie publikum. Do súťaže sa prihlásilo až 121 škôl z celého Slovenska. Verím, že keď v tom budeme pokračovať a súčasne po dnešnom dni viem, že to má zmysel, prihlási sa ešte viac žiakov, žiačok a škôl.

Obrazy žiačok Dárie Bernátovej a Moniky Gerencsériovej.

Dôležitý záznam spomienok

Ako vnímajú deti hrdinov vojny? Žili vojaci bežný život? Plakala prastarká, keď hovorila o buchote granátov? Knižka s názvom **Kytica 75 ruží** je zbierkou básní, kresieb, zaznamenaných spomienok a fotografií pripomínajúcich obdobie druhej svetovej vojny. Vydala ju Komisia učiteľov, žien a mládeže pri SZPB s podporou Ministerstva kultúry SR. Autormi textov sú deti a mládež zo slovenských základných a stredných škôl.

Takéto pozoruhodné spracovanie spomienok a postrehov má významný efekt. Aj v súvislosti s vojnou na Ukrajine ukazuje, že nič nie je samozrejmé, ani život v mieri. Núti deti a mládež rozmýšľať o pozitívnych hodnotách a vymedzovať sa voči nenávisti a extrémizmu. Výsledkom tvorivého procesu je estetický a faktograficky hodnotný text alebo obraz, ktorý oslovuje najmä rovesníkov. Výchova je jednou z najťažších vecí, no nikdy nesmie omrzieť alebo sa stať rutinou. Prečítajte si túto, takmer stostranovú knižku a zistíte, že s mladou generáciou to vôbec nie je také zlé, ako si občas namýšľame. (red)

pomôcky: ACHA, LEEDS, PEVAR	usiloval sa najst	spôsobil nuda	autor výroky: GOETHE	nástroj na rezanie	hmyz podobný včele	EČV Krupiny	behal okolo niečoho	hranol na prípevnenie kofajnic	azda	viator, po česky	priradovacia spojka	solmizačná slabika	chem. zn. india
EČV Humenného			kopanim obrob						francúzske mužské meno				
1. časť tajničky			dievka										
ženské meno						kráčať						3. časť tajničky	záverečné slovo modlitieb
vynikajúca herečka					sídlo v Indii						predložka		
vedecký názov krídla				kahanec	dôstojníci					na toto miesto			
solmizačná slabika			ťahal, po česky						šúpe	sídlo v Anglicku			
	mužské meno	spadol	ponik						EČV Levic				
		pulz						citrón, po anglicky					
sorta hrozna							predná strana mince	indické tvrdé drevo					hoci, po česky
2. časť tajničky							chem. zn. iridia						ženské meno
opice				rybie vajčko									poskakuj

Správne vylúštenie tajničky z č. 1/2023 znie: **Polovička pravdy je často veľká lož.** Odmenu posielame **Petrovi Novákovi z Dolného Kubína.**

Vylúštenie tajničky posielajte na adresu: **Redakcia Bojovník, Štúrova 8, 815 72 Bratislava, alebo na e-mail: bojovník@szpb.sk.**

Noviny vychádzajú s finančnou podporou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

BOJOVNÍK
NOVINY ANTIFAŠISTOV

Vydáva Slovenský zväz protifašistických bojovníkov • Šéfredaktorka **Lýdia Kokavcová**, redaktori Sofia Préterová, Martin Krno, web a FB: Ján Rohár a Branislav Balogh • Internet: www.szpb.sk a www.bojovník.eu, e-mail: redakcia@bojovník.eu • Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Štúrova 8, 815 72 Bratislava • IČO 00177431 • Neobjednané rukopisy a fotografie sa nevracajú • Vychádza dvojtýždne, cena jedného čísla 0,70 € (0,44 € pre predplatiteľov) • Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty • Objednávky (aj do zahraničia) vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, 820 14 Bratislava 214, e-mail: predplatne@slposta.sk • Tlač: DOLIS GOEN, s.r.o., Šklenárska 6, 811 02 Bratislava • Ročník XLVII (LXVIII) • Podávanie novinových zásielok povolené riaditeľom pošty pod č. 2606/93 zo dňa 27. 7. 1993 a RPR poštu Ba 12 z 15. 12. 1993 pod č. 191/93 • Index č. 49 036, ISSN 0323-2018 • ISSN 2585-9625 (online) • Evidenčné číslo: BOJ 204/08. Titul neprešiel jazykovou korektúrou.

Súťaž Bojovníka o knižné ceny

Pre čitateľov Bojovníka sme pripravili súťaž o zaujímavé knihy. Stačí odpovedať na otázku uvedenú nižšie a odpoveď poslať do našej redakcie na redakcia@bojovník.eu.

Otázka: **Aké je meno objaviteľky penicilínu, známeho aj pod názvom krustozín?**

Odpovede nám posielajte najneskôr do 28. februára 2023.

Výhercu vyžrebujeme a odmeníme!

Výherca súťaže Bojovníka 1/2023: **Ján Tišliar, Moštenica**

Uzávierka externých materiálov do marcového čísla je 27. februára 2023. Vybrané príspevky prechádzajú redakčnou úpravou. Za pochopenie ďakujeme. (red)